Mayıs - Haziran 2023 Yıl 29 Sayı 131 Fiyatı 170 TL ISSN 1300-4174

Yeni Türkiye

131

bu sayıda

i d i l - u r a l
özel sayısı - I

bilim insanı, araştırmacı ve uzmanlardan
43 makale, inceleme ve araştırma

OSMAN KARATAY / YAŞAR ŞİMŞEK / MÜNTEHA ARABALI TATAR / NURAN KARA PİLEHVARİAN / AHMET KANLIDERE / EMRE ÖZSOY / MELİH DEMİRTAŞ / NESLİHAN ARUL AKSOY / EMRE TEĞİN / ALİ YİĞİT / BİLGEHAN ATSIZ GÖKDAĞ / HÜLYA GÖKÇE / ERCAN ALKAYA / ERTUĞRUL ZORLU / İLYAS KEMALOĞLU / DURMUŞ ARIK / GÖKÇEN GÜREL **tataristan** YAŞAR KALAFAT / ÇULPAN ZARİPOVA ÇETİN / AYKUT KARTAL / AYŞE ZUHAL KARTAL / HÜSEYİN BARGAN / ROZA KURBAN / IŞILAY IŞIKTAŞ SAVA / GÖZDE GÜNGÖR / ALİNA MİNSAFİNA **başkurdistan** OKTAY BERBER / TÜLAY KARAKAYA / MURAT ÖZŞAHİN / CESURHAN TAŞ **çuvaşistan** MUSTAFA LEVENT YENER / İLYA İVANOV / BORİS ÇİNDIKOV / ELENA ENKA / İVAN YAKOVLEV / VİTALY ERDİVAN / **diğer türk toplulukları** BEYTULLAH KOCABAŞ / ERDOĞAN ALTINKAYNAK

Bu dergi Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi tarafından yayınlanmaktadır.

Yeni Türkiye

Yıl 29 Sayı 131
Mayıs - Haziran 2023
Fiyatı 170 TL
2 Ayda Bir Yayımlanır

Kurucusu
Hasan Celâl Güzel (1945-2018)

Bilim Kurulu
Şükrü Halûk Akalın / Ali Birinci / Kemal Çiçek
Giray Saynur Derman / Neslihan Durak / Mehmet Seyfettin Erol
Bilgehan Atsız Gökdağ / Akın İzmirlioğlu / Osman Karatay / Darhan Kıdırali
Timur Kocaoğlu / İlber Ortaylı / Mualla Uydu Yücel

131. Sayı Yayın Kurulu
H. Halil Afşarata / Elnur Ağayev / Şükrü Halûk Akalın / Ali Asker / Ali Birinci
Emin Çarıkçı / Kemal Çiçek / D. Mehmet Doğan / Bilgehan Atsız Gökdağ
Akın İzmirlioğlu / Osman Karatay / Sezai Özçelik

Y.T. Yayıncılık Eğitim Ltd. Şti.
Genel Yayın Yönetmeni
Ülker Güzel

Yazı İşleri Müdürü
Murat Tazegül

Satış ve Dağıtım
Murat Delibaş

Dizgi
Ali Taştepe

Baskı
Semih Ofset (0312) 341 40 75

Basıldığı Tarih
Ağustos 2023

Yayın Kodu
ISSN - 1300-4174

Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi
Hacı Hasan Mahallesi 1420. Cad. No: 5 Gölbaşı/Ankara
Tel: (312) 441 42 40-441 42 60 Faks: (312) 441 42 08
Web: www.yeniturkiye.com e-posta: yeniturkiye@yeniturkiye.com

Abone Şartları
Bireysel: Yıllık 1000TL. Kurumsal: Yıllık 2000TL.
IBAN: TR34 0006 2000 1810 0006 2946 98 - Garanti Bankası Çankaya Şb.

Yeni Türkiye ulusal hakemli bir dergidir. Dergimizde yayınlanan yazıların bütün sorumluluğu yazarlarına aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

İçindekiler

Sayı: 131

Osman Karatay İdil-Ural'ın 4500 Yılı: Kökler ve Işıklar / 7

Yaşar Şimşek Altın Ordu Sahasında Yazılan Türkçe Eserler / 16

Münteha Arabalı Tatar - Nuran Kara Pilehvarian İdil - Ural'da Altın Orda Dönemi Camileri / 33

Ahmet Kanlıdere İdil - Ural Bölgesinde Fikir Hareketleri ve Ceditçilik / 57

Emre Özsoy İdil-Ural Aydınları Gözünden İsmail Bey Gaspıralı / 73

Melih Demirtaş İdil-Ural'da Türk Kimliği ve 19. Yüzyıl Şarkiyatçı Rus Rasyonalitesini Anlamak / 85

Neslihan Arul Aksoy Abdürreşid İbrahim ve İdil-Ural Türkleri / 99

Emre Teğin Rus İç Savaşı'nda Ural 'Bağımsız' Ordusu ve Türk-Tatar Aydınları: Bolşevik Karşıtı Cepheyi Şekillendirmek (1917-1919) / 125

Ali Yiğit İdil-Ural Bölgesinde Türk Nüfusun Dağılışı ve Sorunları / 134

Bilgehan Atsız Gökdağ İdil-Ural Türklerinde (Tatar, Başkurt, Çuvaş) Dil Kullanımı / 166

Hülya Gökçe İdil-Ural Sahasında Tatar Ağızları Üzerine Yapılan Çalışmaların Kısa Tarihi / 176

Ercan Alkaya - Ertuğrul Zorlu Bulgar Grubu Türk Lehçelerindeki Çokluk Eki Üzerine Bir İnceleme / 191

İlyas Kemaloğlu İdil-Ural Bölgesinde İslâmiyet / 200

Durmuş Arık İdil-Ural'da Din-Kimlik İlişkisi: Çuvaşlar ve Tatarlar Örneği / 215

Gökçen Gürel İdil-Ural Bölgesindeki Özerk Türk Cumhuriyetleri; Tataristan, Çuvaşistan, Başkurdistan ve Türkiye Cumhuriyeti İlişkileri / 231

İdil-Ural Bölgesinde Türk Nüfusun Dağılışı ve Sorunları

Ali Yiğit*

Giriş

2021 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre 147.182.123 nüfusa sahip olan Rusya Federasyonu'nda 11.287.749 kişi çeşitli Türk topluluklarına mensup olduklarını beyan etmişlerdir. Rusya Federasyonu (RF) içinde yer alan 21 özerk cumhuriyetten 7 tanesi (Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan, Saha (Yakutistan), Tuva, Hakasya ve Altay cumhuriyetleri) bazı Türk toplulukları adına oluşturulmuştur. İki tanesine de Çerkez toplulukları ile ortak cumhuriyet (Karaçay-Çerkez ve Kabardino-Balkar) kurulmuştur. Ayrıca Dağıstan'ın yerleşik nüfusu içinde yer alan Kumuk, Nogay ve Azeri Türkleri, bu ülke nüfusunun % 20'sini oluşturur. Taymır özerk bölgesi de Türk topluluklarından Dolganlar (% 17) ile Kuzey Asya topluluklarından Nenetsler adına oluşturulmuştur. Belirtilen bu federatif cumhuriyetler dışında; Astrahan (% 27), Ulyanov (% 18), Orenburg (% 16), Tümen (% 11), Çelyabinsk (% 10) gibi oblastların ve Hanti-Mansi (% 15), Yamola-Nenet (% 12) gibi özerk bölgelerin nüfusunun önemli bir kısmını da Türk toplulukları oluşturmaktadır.

RF'nda 160 farklı etnik topluluk yaşamaktadır. Nüfusunun % 80,9'unu Ruslar, % 0,7'sini Ukraynalılar ve ‰2'sini Beyaz Ruslar yani nüfusun % 82'sini Slavlar oluşturur. Slav nüfustan sonra en kalabalık olan azınlık Türklerdir. Türkler Rusya nüfusunun % 7,7'sini oluşturmaktadır. Nüfusun geri kalan kısmını ise, Karel, Mordvin, Udmurt, Mari, Komi gibi Fin toplulukları ile Buryat, Kalmuk ve Koryak gibi Moğol toplulukları ve Evenkiler, Çukçiler, Nenetsler gibi Kuzey Asya toplulukları oluşturur (Yiğit, 2006).

RF'ndaki Türk nüfusun 2/3'si (7 milyon) İdil-Ural bölgesinde, 1/6'sı (2 milyon) Sibirya ve Uzakdoğu'da, 1/7'i de Kafkasya ve Aşağı İdil bölgesinde yaşamaktadır. RF'ndaki Türk topluluklarının son üç sayımdaki sayısal ve oransal değişim Tablo: 1'de gösterilmiştir. Bu incelemede İdil Ural bölgesinin yerleşik halklarından Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türklerinin bölge içinde ve RF içindeki dağılışları incelenmiştir. Fakat bölgenin güneyinde Kazakistan'a sınır olan oblastlarda yerleşik olarak asırlardır burada yaşayan Kazak nüfus da incelemeye dâhil edilmiştir. Diğer Türk toplulukları ise sonradan yerleşmiş göçmen nüfus olarak kabul edilmiş ve değerlendirmeye alınmamışlardır. Bunlar arasında özellikle Özbek, Azeri ve Kırgız Türklerinin fazlalığı dikkat çekicidir. Daha önceki sayımlarda nüfusları ayrıca verilmeyen Nogaybek Tatarları ve ayrıca; Kreşin, Mişer, Astrahan ve Sibirya Tatarları da Tatar nüfus içinde alt grup olarak 2002, 2010 ve 2021 sayımlarında nüfusları ayrıca yer almıştır. Bu toplulukları dâhil oldukları grup içinde değerlendirerek, tüm bu toplulukları, nüfus miktarında ve oranlarındaki değişimleri, yayılışlarını ve anadillerini bilme ve kullanma özelliklerini bölgelere ve topluluklara göre ayrı ayrı ele alıp sonra topluca değerlendireceğiz.

(*) Doç. Dr., Bursa Uludağ Üni. Fen-Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü. aliyigit@uludag.edu.tr

Tablo 1. 1989, 2002, 2010 ve 2021 nüfus sayımlarına göre Rusya Federasyonu'nda yaşayan Türk topluluklarının nüfusları ve oranları

Türk Topluluğu	*1989**	*%*	*2002*	*%*	*2010*	*%*	*2021*	*%*
Rusya Federasyonu Toplam Nüfusu	*147.021.869*	100	*145.166.731*	100	*142.856.536*	100	*147.182.123*	100
Tatarlar	5.522.096	3,76	5.554.601	3,83	5.310.649	3,72	4.713.669	3,20
Kreşin Tatarları			*24.668*	*0,02*	*34.822*	*0,02*	*29.978*	*0,02*
Sibirya Tatarları			*9.611*	*0,01*	*6.779*	*0,00*	*6.297*	*0,00*
Mişer Tatarları					*786*	*0,00*	*787*	*0,00*
Astrahan Tatarları			*2.003*	*0,00*	*7*	*0,00*	*29*	*0,00*
Nogaybekler			9.600	0,01	8.148	0,01	5.719	0,00
Başkurtlar	1.345.273	0,92	1.673.389	1,15	1.584.554	1,11	1.571.879	1,07
Çuvaşlar	1.773.645	1,21	1.637.094	1,13	1.435.872	1,01	1.067.139	0,73
Kumuklar	277.163	0,19	422.409	0,29	503.060	0,35	565.830	0,38
Karaçaylılar	150.332	0,10	192.182	0,13	218.403	0,15	226.271	0,15
Balkarlar	78.341	0,05	108.426	0,07	112.924	0,08	125.044	0,08
Nogaylar	73.703	0,05	90.666	0,06	103.660	0,07	109.042	0,07
Karagaşlar					*16*	*0,00*	*218*	*0,00*
Kırım Tatarları	21.275	0,01	4.131	0,00	2.449	0,00	257.592	0,18
Kırımçaklar	338	0,00	157	0,00	90	0,00	954	0,00
Karaylar	680	0,00	366	0,00	205	0,00	500	0,00
Gagauzlar	10.051	0,01	12.210	0,01	13.690	0,01	9.272	0,01
Sahalar	380.242	0,26	443.852	0,31	478.085	0,33	478.409	0,33
Tuvalar	206.160	0,14	243.442	0,17	263.934	0,18	295.384	0,20
Toju Tuvaları			*4.442*	*0,00*	*1.858*	*0,00*	*7.278*	*0,00*
Hakasyalılar	79.254	0,05	75.622	0,05	72.959	0,05	61.365	0,04
Altaylılar	69.409	0,05	67.239	0,05	74.238	0,05	78.125	0,05
Tubalar			*2.399*	*0,00*	*3.712*	*0,00*	*2.730*	*0,00*
Telengitler			*1.565*	*0,00*	*1.965*	*0,00*	*3.620*	*0,00*
Çelkandular			*855*	*0,00*	*1.181*	*0,00*	*1.290*	*0,00*
Kumandiler			3.114	0,00	2.892	0,00	2.408	0,00
Teleutlar			2.650	0,00	2.643	0,00	2.217	0,00
Şorlar	15.745	0,01	13.975	0,01	12.888	0,01	10.507	0,01
Dolganlar	6.584	0,00	7.261	0,01	7.885	0,01	8.157	0,01
Soyotlar			2.769	0,00	3.608	0,00	4.368	0,00
Tofalar	722	0,00	837	0,00	762	0,00	719	0,00
Çulımlar			656	0,00	355	0,00	382	0,00
Kazaklar	635.865	0,43	653.962	0,45	647.732	0,45	591.970	0,40
Azerbaycanlılar	335.889	0,23	621.840	0,43	603.070	0,42	474.576	0,32
Özbekler	126.899	0,09	122.916	0,08	289.862	0,20	323.278	0,22
Kırgızlar	41.734	0,03	31.808	0,02	103.422	0,07	137.780	0,09
Türkiyeliler	9.890	0,01	92.415	0,06	105.058	0,07	116.705	0,08
Türkmenler	39.739	0,03	33.053	0,02	36.885	0,03	41.338	0,03
Meshet Türkleri	9.926	0,01	3.257	0,00	4.825	0,00	4.095	0,00
Uygurlar	2.577	0,00	2.867	0,00	3.696	0,00	2.217	0,00
Karakalpaklar	6.155	0,00	1.609	0,00	1.466	0,00	838	0,00
TOPLAM	*11.218.933*	7,63	*12.175.918*	8,39	*12.061.095*	8,44	*11.339.976*	7,70

Kaynak: Rusya Devlet İstatistik Komitesi (Goskomstat)

* Astrahan ve Sibirya Tatarları ile Kreşin, Mişer ve Nogaybekler Tatar nüfusuna; Çulım Türkleri Hakaslara; Kumandi, Telengit, Teleut, Tubalar ve Çelkan Türkleri de Altaylılar nüfusuna katılmıştır

** Bu çalışmada kullandığımız tüm nüfus verilerini Rusya Devlet İstatistik Komitesi (Goskomstat)'nden temin ettik. Bu nedenle her tabloda ve her rakam verdiğimiz yerde ayrıca kaynak gösterilmeyecektir.

İdil-Ural Bölgesi

Avrupa ile Asya arasında sınırı oluşturduğu farz edilen *Ural Dağları*, kuzeyde Kuzey Buz Denizi'nin Kara Deniz körfezinden başlar Hazar Denizi'nin kuzeyinde son bulur. Kuzeyden güneye yaklaşık 2500 km uzunluğundadır. Kuzey, Orta ve Güney Urallar olarak üçe ayrılır. Kuzeyde en yüksek zirve 1894 m., Orta Urallarda 1569 m., Güney Urallarda ise 1003 m.'dir. Yani kuzeyden güneye doğru alçalmaktadır. Orta ve Güney Urralların batı eteklerinde büyük endüstri şehirlerinin yer aldığı kesimde yer alan İdil (Volga) ırmağı ise, Avrupa kıtasının en uzun (3.700 km) nehridir. Kaynaklarını Rusya'nın kuzeybatısında Letonya yakınlarındaki platolardan alır. Kuzeyden gelen Kama ırmağı ise Uralların sularını toplar. Kama kolunu aldıktan sonra güneye yönelen İdil ırmağı Volgograd yakınlarında bir dirsek yaparak güneydoğuya yönelir ve Hazar Denizi'nin kuzeybatısında Astrahan güneyinde büyük bir delta oluşturarak denizine dökülür.

Volga ırmağının orta çığırı, Kama nehri ve Ural dağları arasındaki alana İdil-Ural bölgesi denir. Eski Türk İdil Boyu Bulgar Devleti (8-14.yy.) ve onun varisi Kazan Hanlığı'nın (1437-1552) sahasını kapsayan, bu bölgede bugün, RF'nun Volga Ekonomik bölgesini oluşturan 3 Türk cumhuriyeti (Çuvaşistan, Tataristan, Başkurdistan), 3 Fin cumhuriyeti (Mari-El, Udmurtya ve Mordovya) ile 8 oblast=idarî bölge [Kirov, Nijni Novgorod (Gorki), Orenburg, Penza, Perm, Samara (Kuybişev), Ulyanov (Simbir) ve Saratov] yer almaktadır. Ayrıca Ural bölgesinde yer alan Çelyabin, Sverdlov (Yekaterinburg) ve Kurgan oblastlarının ve Kuzeybatı bölgesinde yer alan Komi cumhuriyetinin bir kısmını da kapsamaktadır (Harita: 1). Rusya'nın en önemli endüstri bölgelerinden birine karşılık gelen bu bölgede yer alan üç Türk özerk cumhuriyeti ile bunlara komşu bulunan diğer özerk cumhuriyetler ve oblastlarda, 2021 nüfus sayımına göre toplam 7 milyon kadar Türk yaşamaktadır. Bu miktar Rusya Federasyonu'ndaki toplam Türk nüfusunun % 62'sine, bir başka ifadeyle 2/3'sine karşılık gelir. Ancak Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türklerinin toplam nüfusu 7,4 milyon kişiyi bulur. Bu da toplam Türk nüfusunun % 65'ine karşılık gelir. Bu üç topluluğun ortak özellikleri; RF içinde en fazla dağılmış ve nüfusları kalabalık olmalarıdır. Buna rağmen nüfuslarının en az 1/5'i anadillerini bilmemektedir. Anadillerini kullanma oranları ise çok daha düşük değerlerdedir (Yiğit, 2011). Şimdi bu toplulukları daha yakından ele alalım.

Tataristan Cumhuriyeti ve Tatar Türkleri

Yeri ve Sınırları: Orta İdil'in kuzeyinde, Kama ve İdil nehirlerinin birleştiği yerde kurulmuş olan Tataristan, doğudan Başkurdistan Özerk Cumhuriyeti, kuzeydoğudan Udmurt Özerk Cumhuriyeti, kuzeyden Kirov oblastı, kuzeybatıdan Mari Özerk Cumhuriyeti, batıdan Çuvaşistan Özerk Cumhuriyeti, güneyden Ulyanov, Kuybişev ve Orenburg oblastları ile çevrilidir. Doğu-batı yönünde 460 km. kuzey-güney yönünde 290 km. uzunluğa sahip olan Tataristan'ın alanı 67.800 km²'dir. 2021'de 4.004.809 nüfusa sahip olan ülkenin başşehri 1.308.660 nüfuslu Kazan'dır.

Doğal Çevre Özellikleri: Kristalin kayaçlardan oluşan sağlam bir temele sahip olan Tataristan genelde alçak engebeli bir ovayla kaplıdır. Volga ırmağının batısında yüksekliği 235 m.ye ulaşan arazi Volga tepelerinin en kuzey ucunu oluşturur. Urallara doğru yükselen bölgenin güneydoğusunda, yaklaşık 388 m. yükseklikte Bugulma-Belebey platosu yer alır. Volga ırmağı ülke topraklarının batı ucundan K-G doğrultusunda akar. Volga ırmağının en büyük kolu olan Kama ise, kabaca D-B doğrultusunda akarak ülke topraklarının büyük bir bölümünden geçer. Vyatka ve Belaya ırmakları Kama'nın en önemli kollarıdır. Bu kolların hemen tamamı ülke topraklarında birleşerek Volga ırmağını oluştururlar. Buraya kurulmuş olan Kuybişev baraj gölü

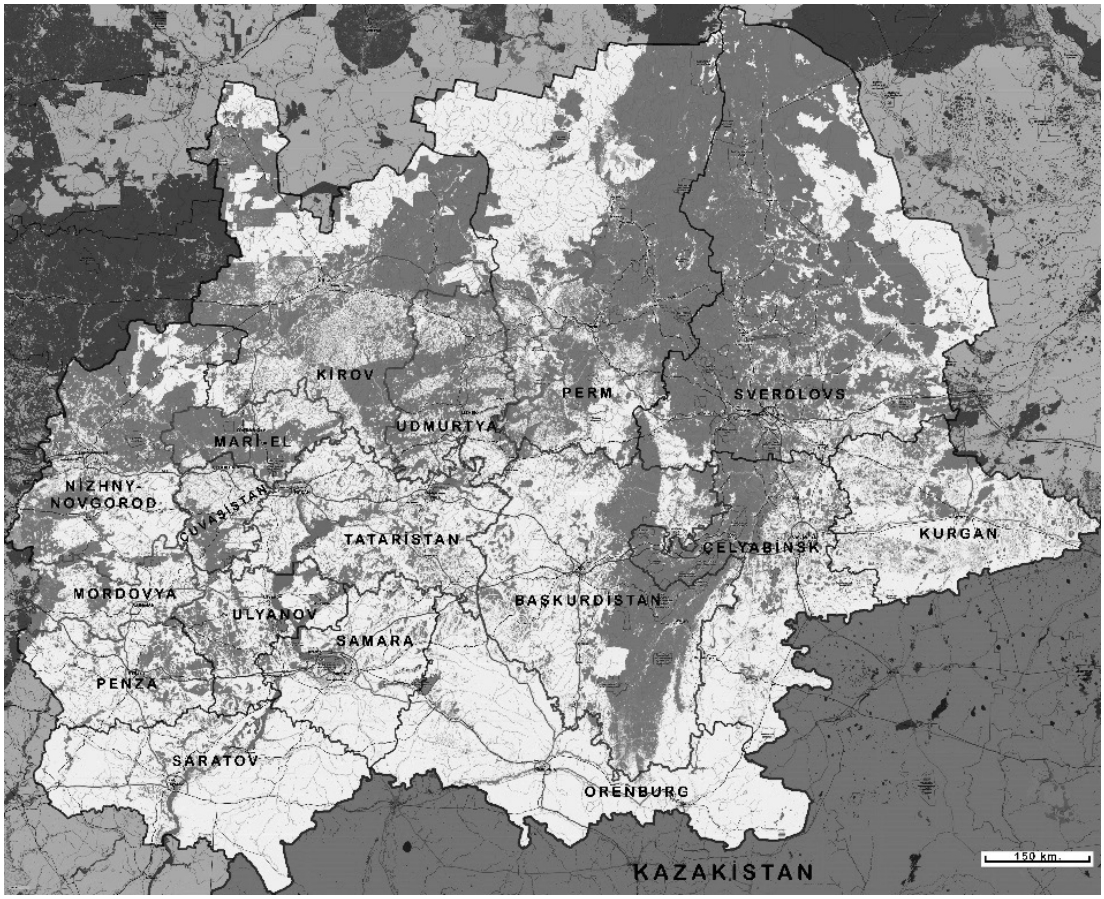

Harita 1: İdil-Ural Bölgesinde yer alan idari birimler

ülke topraklarının önemli bir kısmını işgal etmiştir. Ülkede kara iklimi hâkimdir; ocak ayı ortalaması –13 °C, temmuz ayı ortalaması da +19 °C, yıllık yağış miktarı yaklaşık 420-510 mm'dir. En çok yağış yaz aylarında düşer. Kışları pek yağışlı olmamakla beraber, kar kalınlığının 60 cm'yi bulduğu olur. Ülkenin kuzey kısımları gri orman toprakları ile güneyde yer alan büyük bir bölümü ise verimli çernozem topraklarıyla kaplıdır. Tataristan'ın % 16'sı ormanlarla kaplıdır. Genelde bozkır bitkilerinin yaygın olduğu ülkede çayır bitkileri de yaygındır.

İdarî Yapı ve Nüfus Özellikleri: Günümüzde ülke nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan Tatarlar, XIII. yy. ortalarında bugünkü Tataristan topraklarına yerleşerek, o dönemde bölgede yaşayan Bulgarlara hâkim oldular. XV. yy'da Altın Ordu devletinin parçalanmasından sonra kurulan kuzeydeki Kazan Hanlığı'nın Moskova Büyük Prensliği'ne karşı yürüttüğü uzun süreli mücadele, IV. İvan (Korkunç İvan)'ın 1552'de Kazan'ı kuşatarak ele geçirmesi ile sonuçlanmış, bunu izleyen çok sayıda ayaklanma da sert bir biçimde bastırılmıştır. Sonraki dönemlerde bölgede birçok yeni yerleşim kurulmuş, 27 Mayıs 1920'de ise Tatar Özerk Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Fakat bu cumhuriyetin sınırları belirlenirken Tatar nüfusunun yaşadığı yerlerin tamamı dikkate alınmamıştır, çünkü 2021 yılı itibariyle İdil-Ural Bölgesinde 4.036.952 Tatar nüfusu yaşamaktadır. Bunun ancak 2.091.175'i Tataristan sınırları içinde yer almakta 2 milyon kadarı ise komşu cumhuriyetler ve eyaletlerin sınırlarında bulunmaktadır. Ayrıca Rusya Federasyonu'nun İdil-Ural Böl-

Tablo 2. İdil-Ural Bölgesinde yer alan idari birimlerin alanı 2002, 2010 ve 2021 nüfusu ve Türk nüfus miktarı ve oranı

İdari Birim	*Alanı (km²)*	*2002 Toplam Nüfusu*	*2002 Türk nüfusu*	*Türk oranı (%)*	*2010 Toplam Nüfusu*	*2010 Türk nüfusu*	*Türk oranı (%)*	*2021 Toplam Nüfusu*	*2021 Türk nüfusu*	*Türk oranı (%)*
Başkurtistan Cumhuriyeti	142.900	4.104.336	2.345.642	57,2	4.072.292	2.309.323	56,7	4.004.809	2.344.197	58,2
Tataristan Cumhuriyeti	67.800	3.779.265	2.160.528	57,2	3.786.488	2.165.993	57,2	4.091.423	2.226.574	57,0
Çuvaşistan Cumhuriyeti	18.300	1.313.754	927.637	70,6	1.251.619	851.183	68,0	1.186.909	716.479	66,7
Çelyabin Oblastı	88.500	3.603.339	429.329	11,9	3.476.217	409.666	11,8	3.431.224	300.578	10,3
Orenburg Oblastı	123.700	2.179.551	375.125	17,2	2.033.072	346.058	17,0	1.862.767	281.230	16,2
Samara Oblastı	53.600	3.239.737	275.011	8,5	3.215.532	262.180	8,2	3.172.925	188.265	6,3
Ulyanov Oblastı	37.200	1.382.811	288.731	20,9	1.292.799	253.097	19,6	1.196.745	176.853	17,6
Sverdlov Oblastı	194.300	4.486.214	244.062	5,4	4.297.747	219.470	5,1	4.268.998	150.679	3,9
Saratov Oblastı	101.200	2.668.310	177.346	6,6	2.521.892	165.443	6,6	2.442.575	127.736	5,8
Perm Krayı	160.200	2.683.345	192.861	7,2	2.635.276	165.469	6,3	2.532.405	120.964	5,3
Penza Oblastı	43.400	1.452.941	97.097	6,7	1.386.186	97.427	7,0	1.266.348	84.488	7,3
Udmurtya Cumhuriyeti	42.100	1.570.316	121.845	7,8	1.521.420	110.270	7,2	1.452.914	76.619	6,2
Nijni Novgorod Oblastı	76.600	3.524.028	73.742	2,1	3.310.597	69.130	2,1	3.119.115	43.268	1,7
Mordovya Cumhuriyeti	26.100	888.766	48.975	5,5	834.755	45.964	5,5	783.552	42.927	5,7
Mari-El Cumhuriyeti	23.400	727.979	52.918	7,3	696.459	46.383	6,7	677.097	35.261	5,7
Kurgan Oblastı	71.000	1.019.532	55.343	5,4	910.807	45.587	5,0	776.661	30.588	4,5
Kirov Oblastı	120.400	1.503.529	49.398	3,3	1.341.312	41.890	3,1	1.153.680	29.825	2,8
TOPLAM	*1.390.700*	*40.127.753*	*7.915.590*	*19,7*	*38.584.470*	*7.604.533*	*19,7*	*37.420.147*	*6.976.531*	*18,6*

Kaynak: Goskomstat

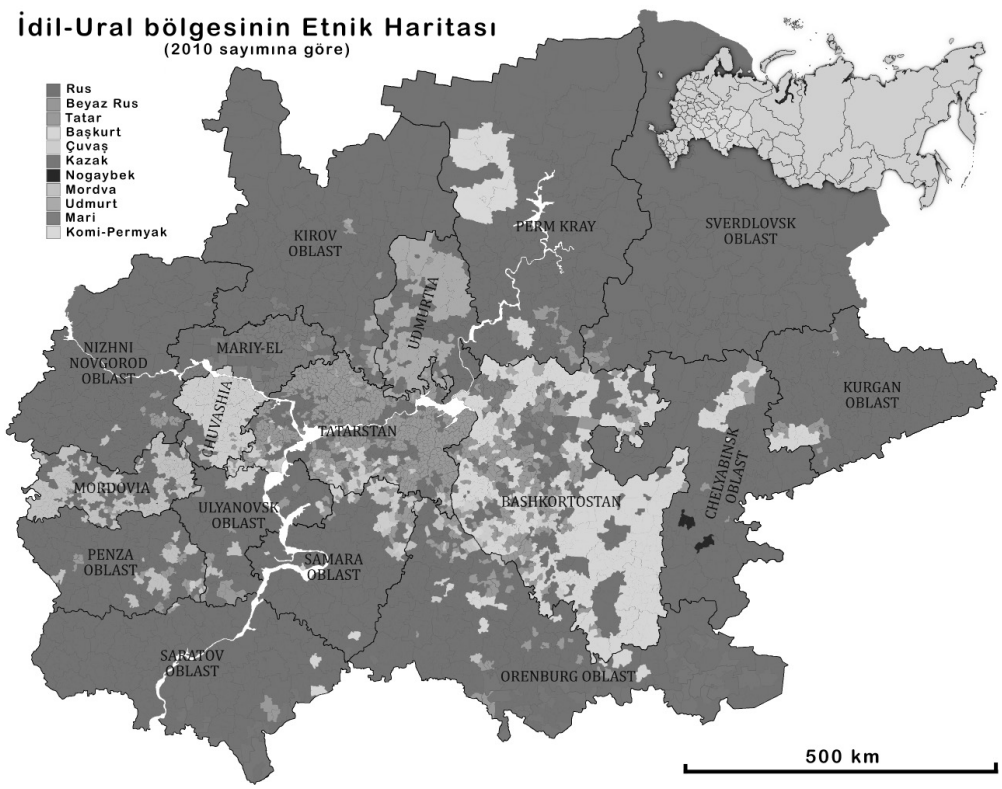

Harita 2: İdil-Ural Etnik Dağılım (Çoğunluğu oluşturan topluluğa göre) Kaynak: Acer120.livejournal.com

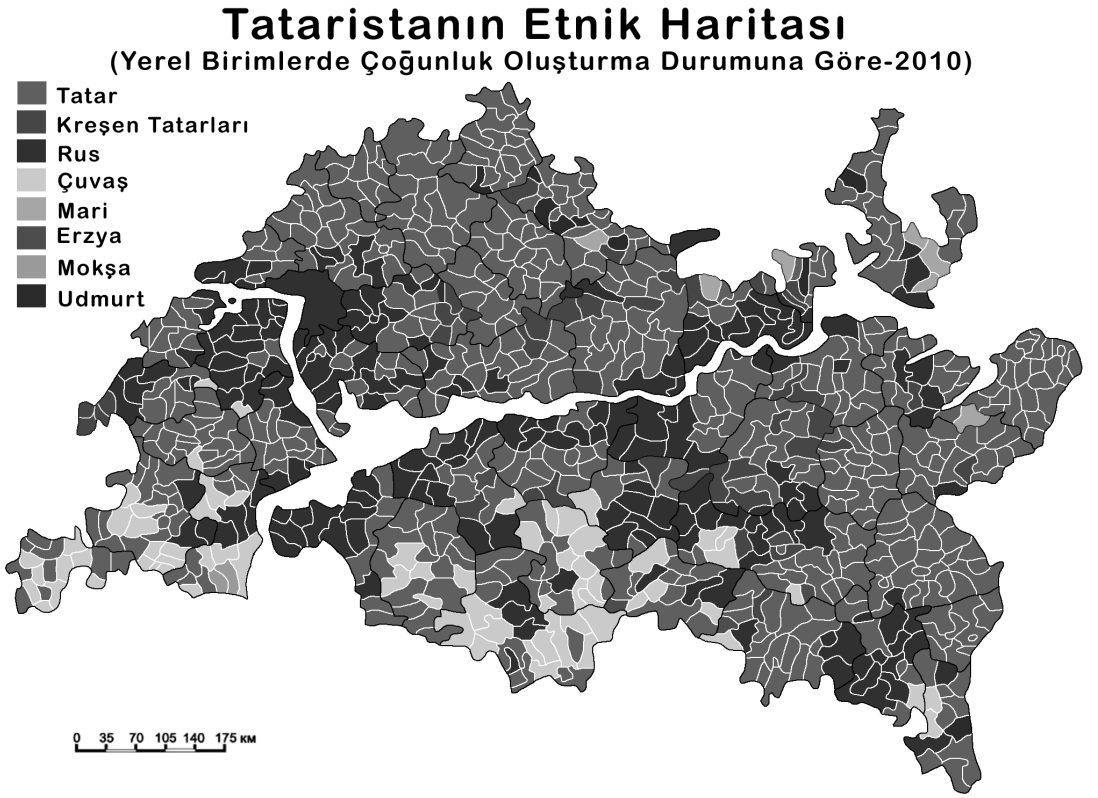

Harita 3: Tataristan Cumhuriyetinin Etnik Haritası

gesi dışında kalan bölgelerinde 700 bin kadar ve diğer BDT ülkelerinde de bir o kadar olmak üzere toplam 7 milyona yakın Tatar nüfusu bulunmaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde Romanya ve Bulgaristan'a yerleşen Tatarların eski SSCB'nin Avrupa'daki topraklarının doğu ve güneydoğu kesimleriyle, Sibirya'nın güney kesimlerine yayılmış yerleşmeleri vardır.

Ülkede 43 rayon, 23 şehir ve 18 kasaba, 907 kırsal merkez ve 3074 kırsal yerleşme yer almaktadır. 2021 nüfus sayımına göre, 4 milyon nüfusa sahip olan Tataristan'ın başşehri Kazan (1.308.660)›dır. Nüfusun % 77'si şehirlerde oturmaktadır. Kazan dışındaki diğer önemli şehirleri, Naberejniye Çelni (548 bin), Nijnikam (240 bin), Almetyev (164 bin), Zelenodol (100 bin), Bugulma (82 bin), Yelabuga (74 bin), Leninegor (61 bin), Çistopol (59 bin), Zayin (40 bin), Aznakayevo (35 bin), Nurlat (30 bin), Bavlı (23 bin), Mendeleyev (22 bin) ve Buin (20 bin)'dir. Nüfusun % 23'ü de kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır.

2021 nüfus sayımına göre, 4 milyon kadar nüfusa sahip olan Tataristan'da Tatar nüfus 1926-1989 arasında hep % 48-49'luk oranlarda bulunurken, ilk kez 2002 sayımında yarıyı geçerek % 53'e yükselmiş, 2010'da da ‰ 3'lük artmış, fakat 2021'de % 1'lik azalarak % 52,2'ye gerilemiştir. Yine bu iki sayım arasında hep % 43-44 olan Rus nüfus oranı da yavaş yavaş azalarak 2021'de % 39,3'e gerilemiştir. Ülkede üçüncü kalabalık nüfusu oluşturan Çuvaşların oranı da % 5'den % 2,3'e gerilemiştir (Tablo: 3).

Tablo 3. Tataristan Özerk Cumhuriyeti'nin etnik yapısı.

Topluluk	*1926*	*(%)*	*1939*	*(%)*	*1959*	*(%)*	*1970*	*(%)*	*1979*	*(%)*	*1989*	*(%)*	*2002*	*(%)*	*2010*	*(%)*	*2021*	*(%)*
Tatar	*1.263.383*	*48,7*	*1.421.514*	*48,8*	*1.345.195*	*47,2*	*1.536.431*	*49,1*	*1.641.607*	*47,6*	*1.765.404*	*48,5*	*2.000.116*	*52,9*	*2.012.571*	*53,15*	*2.091.175*	*52,2*
Rus	1.118.834	43,1	1.250.667	42,9	1.252.413	43,9	1.328.738	42,4	1.516.023	44,0	1.575.361	43,3	1.492.602	39,5	1.501.369	39,65	1.574.804	39,3
Çuvaş	*127.330*	*4,9*	*138.935*	*4,8*	*143.552*	*5,0*	*153.496*	*4,9*	*147.088*	*4,3*	*143.221*	*3,9*	*126.532*	*3,3*	*116.252*	3,07	90.474	2,3
Udmurt	23.873	0,9	25.932	0,9	22.657	0,8	24.533	0,8	25.330	0,7	24.796	0,7	24.207	0,6	23.454	0,62	21.327	0,5
Ukraynalı	3.134	0,1	13.087	0,4	16.099	0,6	16.868	0,5	28.577	0,8	32.822	0,9	24.016	0,6	18.241	0,48	15.666	0,4
Özbek	*16*	*0,0*	*183*	*0,0*	*512*	*0,0*	*502*	*0,0*	*1.165*	*0,0*	*2.692*	*0,1*	*4.852*	*0,1*	*8.881*	0,23	*14.970*	*0,4*
Tacik		*0,0*	27	*0,0*		*0,0*	88	0,0	231	0,0	742	0,0	3.625	0,1	5.859	0,15	12.541	0,3
Mari	13.130	0,5	13.979	0,5	13.513	0,5	15.643	0,5	16.842	0,5	19.446	0,5	18.787	0,5	18.848	0,50	12.065	0,3
Başkırt	*1.752*	*0,1*	*931*	*0,0*	*2.063*	*0,1*	*2.888*	*0,1*	*9.256*	*0,3*	*19.106*	*0,5*	*14.911*	*0,4*	*13.726*	0,36	11.029	0,3
Mordva	35.084	1,4	35.759	1,2	32.932	1,2	30.963	1,0	29.905	0,9	28.859	0,8	23.702	0,6	19.156	0,51	9.350	0,2
Azeri	*10*	*0,0*	*139*	*0,0*	*330*	*0,0*	*390*	*0,0*	*1.340*	*0,0*	*3.915*	*0,1*	*9.987*	*0,3*	*9.527*	0,25	8.670	0,2
Ermeni	85	0,0	440	0,0	608	0,0	502	0,0	1.153	0,0	1.815	0,0	5.922	0,2	5.987	0,16	6.289	0,2
Kazak	*155*	*0,0*	*358*	*0,0*	*389*	*0,0*	*520*	0,0	*969*	*0,0*	*2.088*	*0,1*	*1.832*	*0,1*	*1.758*	0,05	*2.523*	*0,1*
Kırgız	*73*	*0,0*	*73*	*0,0*		*0,0*	*52*	0,0	*114*	*0,0*	*536*	*0,0*	*482*	*0,0*	*1.156*	0,03	*2.406*	*0,1*
Belarus	470	0,0	2.296	0,1	4.142	0,1	4.265	0,1	7.074	0,2	8.427	0,2	6.129	0,2	4.592	0,12	2.270	0,1
Diğerleri	6.678	0,3	11.415	0,4	16.401	0,6	16.019	0,5	20.052	0,6	24.878	0,7	27.502	0,7	25.111	0,66	129.250	3,2
TOPLAM	*2.593.779*		*2.915.277*		*2.850.417*		*3.131.238*		*3.445.412*		*3.641.742*		*3.779.265*		*3.786.488*		*4.004.809*	

Kaynak: Goskomstat

Tatar Nüfusun İdil-Ural bölgesindeki Dağılışı: Rusya Federasyonu içindeki Ruslardan sonra ikinci en kalabalık etnik topluluğu oluşturan Tatarların toplam nüfusu 2021'de 4.713.669 kişidir. Bu nüfusun iki milyonu kendi ülkesinde, bir milyonu Başkurdistan'da, 1,3 milyonu da komşu ülke ve eyaletlerde olmak üzere 4,3 milyonu İdil-Ural bölgesinde yaşamaktadır. Yani Rusya Federasyonunda yaşayan toplam Tatar nüfusunun % 85'i İdil-Ural bölgesinde yer almaktadır. Geri kalanı da Rusya'nın hemen her tarafına dağılmıştır. Fakat geriye kalan 4 yüz bin nüfusun 3 yüz bini Tümen, Om, Kemerovo, Krasnoyar, Novosibir ve İrkut gibi Sibirya eyaletlerinde yaşamaktadırlar (Tablo: 4). Ancak Tatarların toplam nüfusu son 20 yılda sürekli azalmaktadır. Şöyle ki 2002 sayımında 5.554.601 (% 3,9) olan Tatar nüfusu 2010'da 5.310.649 (% 3,9) ve 2021'de 4.713.669 (% 3,6) gerilemiştir. Özellikle 2010 nüfus değerlerine göre 2021'de Tataristan dışındaki tüm idari birimlerde Tatar nüfusun azalmış olduğu görülmektedir. Bu iki nüfus sayımı arasında 600 bin nüfusun yok olması demografik açıdan mümkün değildir. 11 yılda % 11 nüfus kaybı ne doğurganlık, ölüm oranı, yani doğal artışı ile ne de nüfus göçüyle açıklanabilir. Önceki dönemlerdeki Tatar nüfus sayısındaki değişikliklerin dinamikleri dikkate alındığında da böyle bir nüfus azalmasının açıklanması mümkün değildir. Mesela Rosstat verilerine göre Tataristan'da 2011-2021 arasında toplam nüfus 218.321 kişi, Tatar sayısı da 78.604 kişi artmıştır. Yani toplam artışın % 36'sı Tatar nüfusta yansımıştır. Aynı değerlendirmeyi diğer cumhuriyet ve oblastlarda yaptığımızda arada büyük bir fark çıkmaktadır. İdil-Ural bölgesi olarak ele aldığımız 6 cumhuriyet 10 oblast ve 1 kraydan oluşan bölgenin 2010 nüfusu 38.584.470 kişi, 2021 nüfusu da 37.420.147 kişidir. Yani iki sayım arasında 1.164.323 kişi nüfus azalmıştır (Tablo 2). Aynı dönemde bu idari birimler toplamında 304.349 kişi Tatar nüfus kaybı olmuştur. Kaybın ¼'i (% 26) Tatar nüfustan olmuş, fakat Tatarların bölge toplamındaki oranı % 11'dir. Kısacası 2021 nüfus verileri güvenilir değildir. Ancak elimizde başka veri olmadığı için bu veriler üzerinden durumu değerlendireceğiz.

2021 nüfus sayımına göre İdil-Ural Bölgesi'nde 4 milyon 37 bin Tatar yaşıyor. (Rusya'daki Tatarlarının % 86'sı) bölge nüfusunun % 12'sini oluşturmaktadır. Bölgede Ruslardan sonra ikinci kalabalık topluluktur. İdil-Ural Bölgesi, İdil-Ural veya bazen Kazan Tatarları ya da Mişer Tatarları olarak bilinen Tatarların büyük çoğunluğunun ata yurtlarıdır. Kazan Hanlığı bu topraklarda yer alıyordu. Bugün de Tatarların çoğu Tataristan ve Başkurdistan topraklarında yaşıyor. Yani bu iki ülke topraklarında 3.065.708 kişi Tatar nüfus barınmaktadır. Bu sayı İdil-Ural Bölgesindeki Tatarların % 76'sına ve Rusya'daki Tatarların % 65'ine karşılık gelmektedir. Bu iki cumhuriyetin toplam nüfusunun % 38'ini Tatarlar oluşturmaktadır.

İdil-Ural bölgesinde Tataristan'dan sonra en kalabalık Tatar nüfus sahip olan Başkurdistan'da, 2021 değerleriyle 974.533 kişi Tatar nüfus yaşamakta ve toplam nüfusun % 24,2'sini oluşturmaktadır. Ülkede % 37,5'lik nüfusa sahip Ruslardan ve % 31,5'lik nüfusa sahip Başkurtlardan sonra üçüncü kalabalık nüfustur. Tatarlar Başkurdistan'ın 54 rayonundan 6'sında (Bakalin, Buzduak, Kigin, Sterlibaşev, Çekmaguşev ve Çişmin) ve iki şehrinde (Agidel ve Dürtüli) mutlak çoğunluğu oluşturmaktadırlar. 7 rayon ve 2 şehirde (Neftekam ve Tüymazı) en kalabalık nüfusu, 17 rayon ve 3 şehirde de 2. büyük grubu oluşturmaktadır. Özellikle ülkenin batı kısmında Tatarlar baskın bir nüfus olarak varlıklarını korumaktadırlar. Fakat 1989'da 1 milyon 121 bin olan nüfusları son 30 yılda 150 bin kadar azalmış oranları da % 28'den % 24'e düşmüş gözükmektedir. Fakat Başkurt nüfusun % 17'si (200 bin kişi) ana dil olarak Tatarca'yı beyan etmişlerdir. Bazı kaynaklarda Başkurdistan'daki gerçek sayının 1 milyon 100 bin civarında olduğunu iddia etmektedirler.

Tablo 4. Tatar Nüfusun Rusya Federasyonu İçindeki Dağılımı (1959-2021)

İdari Bölge	*1959*	*%*	*1970*	*%*	*1979*	*%*	*1989*	*%*	*2002*	*%*	*2010*	*%*	*2021*	*%*
Tataristan	1.345.195	47,19	1.536.430	49,07	1.641.603	47,65	1.765.404	48,48	2.000.116	52,92	2.012.571	53,23	2.091.175	53,57
Başkırdistan	768.566	23,00	944.505	24,74	940.436	24,46	1.120.702	28,42	990.702	24,14	1.009.295	25,40	974.533	24,21
Çelyabinsk	190.227	6,39	216.807	6,59	219.743	6,41	224.605	6,21	205.087	5,69	180.913	5,36	120.242	4,11
Orenburg	120.944	6,61	145.373	7,09	151.383	7,25	158.564	7,31	165.967	7,61	151.492	7,56	116.605	6,70
Ulyanovsk	96.918	8,67	122.409	9,99	134.765	10,63	159.093	11,39	168.766	12,20	149.873	12,24	111.365	11,06
Tümen	72.306	6,62	84.169	7,31	91.295	7,25	103.303	7,34	106.864	8,07	102.587	8,06	96.592	6,93
Samara	74.226	3,29	93.683	3,41	103.605	3,35	115.280	3,53	127.931	3,95	126.124	4,08	94.452	3,18
Sverdlovsk	158.222	3,91	176.025	4,08	179.341	4,03	183.781	3,91	168.143	3,75	143.803	3,54	93.516	2,40
Perm	165.829	5,54	169.360	5,60	157.719	5,24	150.460	4,87	136.597	4,84	115.544	4,59	92.472	4,07
Moskova	80.489	1,58	109.252	1,55	131.328	1,66	157.376	1,77	166.083	1,60	149.043	1,38	84.373	0,84
Hantı-Mansi	2.938	2,37	14.046	5,18	36.898	6,46	97.689	7,62	107.637	7,51	108.899	7,62	79.727	6,31
Penza	62.233	4,12	74.835	4,87	78.236	5,18	81.307	5,40	86.805	5,97	86.431	6,44	74.083	6,44
Udmurt	71.930	5,38	87.150	6,15	99.139	6,64	110.490	6,88	109.218	6,96	98.831	6,74	67.964	5,47
Astrakhan	57.229	8,15	67.060	7,73	70.781	7,73	71.655	7,23	70.590	7,02	60.523	6,61	48.313	5,92
Moskova	52.520	0,90	49.189	0,85	52.119	0,82	51.059	0,77	52.851	0,80	56.200	0,84	46.066	0,62
Mordovya	38.636	3,86	44.954	4,37	45.765	4,63	47.328	4,91	46.261	5,21	43.392	5,21	39.855	5,31
Saratov	43.235	1,76	43.235	1,76	47.948	1,87	52.867	1,97	57.577	2,16	52.884	2,15	37.806	1,71
Mari-El	38.821	5,99	40.279	5,86	40.917	5,81	43.850	5,85	43.377	5,96	38.357	5,79	29.317	4,77
Çuvaşistan	31.357	2,86	36.217	2,96	37.573	2,89	35.689	2,67	36.379	2,77	34.214	2,84	29.092	2,71
Omsk	36.421	2,21	44.328	2,43	46.712	2,39	49.784	2,32	47.796	2,30	41.870	2,18	27.470	1,64
Nijegorod	66.996	1,87	71.794	1,95	68.632	1,85	58.603	1,58	50.609	1,44	44.000	1,35	26.685	1,04
Kirov	41.208	2,15	45.309	2,62	44.900	2,69	45.666	2,70	43.415	2,89	36.457	2,79	26.181	2,46
Kemerovo	67.382	2,42	69.309	2,37	64.817	2,19	63.116	1,99	51.030	1,76	40.229	1,49	22.077	0,92
St. Petersburg	27.178	0,82	32.851	0,83	39.403	0,86	43.997	0,88	35.553	0,76	30.857	0,73	20.286	0,43
Krasnoyarsk	36.149	1,64	46.618	1,57	45.633	1,69	49.331	1,62	44.382	1,50	34.828	1,28	19.418	0,76
Yamalo-Nenets	3.952	6,34	4.653	5,82	8.556	5,39	26.431	5,34	27.734	5,47	28.509	5,64	18.912	4,70
Krasnodarsk	5.036	0,14	15.316	0,34	19.093	0,44	17.213	0,34	25.589	0,50	24.840	0,49	18.912	0,34
Novosibirsk	24.925	1,08	28.823	1,15	28.547	1,09	29.428	1,06	27.874	1,04	24.158	0,95	16.332	0,70
Volgograd	17.743	0,96	23.518	1,01	25.529	1,03	25.973	1,02	28.641	1,06	24.557	0,96	13.115	0,59
İrkutsk	39.061	1,98	41.500	1,79	41.469	1,62	39.609	1,40	26.966	1,10	22.882	0,98	12.130	0,58
Diğer	236.807		276.064		311.872		342.443		298.061		236.486		164.603	
TOPLAM	*4.074.679*	*3,47*	*4.755.061*	*3,66*	*5.005.757*	*3,64*	*5.522.096*	*3,76*	*5.554.601*	*3,87*	*5.310.649*	*3,87*	*4.713.669*	*3,61*

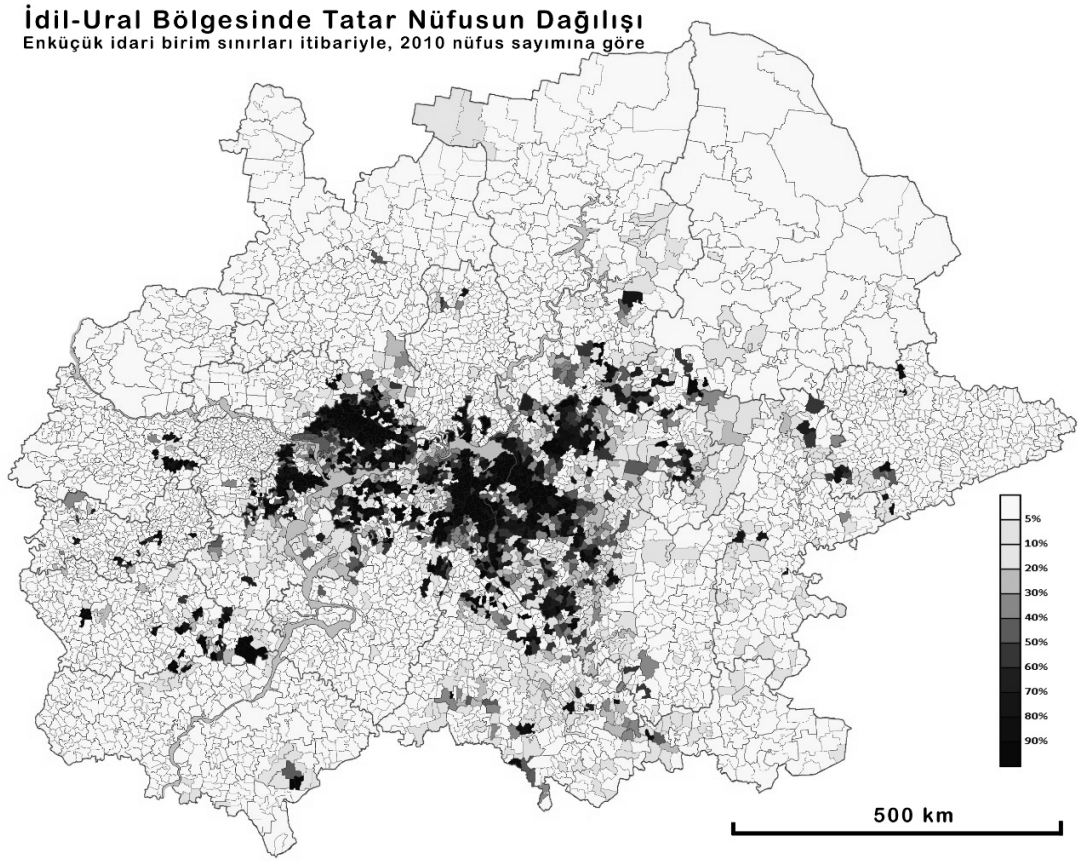

Harita 4: Tatar nüfusun İdil-Ural bölgesindeki dağılımı (topluluğun idari birim içindeki %'si) Kaynak: Acer120. livejournal.com

Orenburg oblastında 2002 sayımında 166 bin Tatar nüfus yer alıyordu ve bölge nüfusunun % 7,6'ını oluşturuyordu. 2021'de ise bölge nüfusunun % 6,7'sini oluşturan 117 bin kişi nüfus görünmektedir. 88 kırsal yerleşimin tüm nüfusunu 63 yerleşimin bir kısım nüfusunu Tatarlar oluşturmaktadır. Tatarlar, Abdulin, Aleksandrov, Asekeyev, Gai, Buguruslan, İlek, Krasnogvardey, Kuvanduk, Matvey, Sakmar, Sol-İlet, Taşlin, Tot ve Şarluk rayonlarında yoğunluk oluşturuyorlar. Orenburg'da 100'de fazla okulda Tatar dilinde eğitimi verilmekte, 100'yakın cami bulunmaktadır. Orenburg, Buguruslan, Buzuluk, Novotroit, Or, Asekeovo ve Severnoye'de Tatar halk ve kültür merkezi bulunmakta ve Tatar dilinde gazeteler yayınlanmaktadır.

Ulyanov oblastında 2002'de bölge nüfusunun % 12'sini oluşturan 169 bin kişi Tatar nüfus yer alırken 2021'de nüfus 111 bine, oran da % 11'e düşmüştür. Tatarlar Ulyanov'da eskiden beri Starokulatkin, Melekes, Novomalıklin ve Çerdaklin rayonları ile Ulyanov ve Dimitrovgrad şehirlerinde yoğun olarak yaşarlar. Tatarların çoğunlukta olduğu 102 tane kırsal yerleşim yeri vardır. Ulyanov'da Tatar dilini öğreten 99 okul, 44 cami (1994 itibariyle) ve 4 medrese ile Tatar kültür merkezileri yer almakta Tatar dilinde gazeteler yayınlanmaktadır.

Samara oblastında 2002'de 130 bine yaklaşan ve toplam nüfusun % 4'ünü bulan Tatar nüfusu 2021'de 95 bine ve oranı da % 3'e düşmüştür. Samara'da Tatarlar, Elkhov, İsaklin, Kamışlin, Klyavlin, Koşkin, Pohvist-

nev ve Şentalin rayonlarında yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar. Samara'da 48 Tatar yerleşim yeri, 29 Tatar okulu, 36 cami, Samara şehrinde Galia medresesi ve Tatar kültür merkezi yer almaktadır. Tatar dilinde yayınlanan gazeteler ve radyo programları vardır.

Saratov oblastında 2002'de 60 bine yaklaşan ve il nüfusunun % 2,2'sini bulan Tatar nüfusu 2021'de 38 bine ve % 1,7'ye düşmüştür. Tatarlar, Bazarno-Karabulak, Dergaçev, Erşov ve Petrov rayonlarında ve Saratov şehrinde yoğun olarak yaşarlar. Saratov'da 10 yerleşimin tamamı ve 19 yerleşimin de bir kısım halkı Tatar'dır. 1997'den beri ulusal-kültürel özerkliği sahip olan Tatarlar kendi dillerinde anaokulu ve kültür merkezi açmışlar, gazete, radyo ve televizyon yayınları yapmaktadırlar.

Penza oblastındaki Tatarların sayısı 2002'de 87 bine kadar artmış iken, 2021'de 74 bin kişiye düşmüştür. Fakat 2021'de bölge nüfusu içindeki oranı % 6,4 ile en yüksek seviyesindedir. Penza bölgesinin yerli halklarından birisi, Tatarların bir alt etnik grubu olan Mişerler'dir. Mişerler, Gorodişçen, Kuznet, Lopatin (Verşout), Neverkin, Paçelm ve Sosnovobor rayonlarında yaşarlar. Tatarlar, Penza'da 41 yerleşimde yalın olarak 15 yerleşimde de karma olarak yaşarlar. Rusya Federasyonu'nun en büyük Tatar köyü olan Srednyaya Yeluzan Gorodişçen rayonunda yer almaktadır. Penza'da Tatar dilini öğreten 29 okul, 43 cami, Kuznet'de 1 medrese yer almaktadır.

Mordovya Cumhuriyeti'ndeki Tatarların sayısı 1989'da 47,3 bine kadar yükselmiş daha sonra yavaş yavaş azalarak 2021'de 40 bine gerilemiştir. Fakat oransal olarak 2021'de % 5,3 ile en yüksek seviyesindedir. Mordovya'da Tatarlar, Atyuryev, Elnikov, Zubovo-Polyan, İnsar, Kadoşkin, Luambir, Ruzayev ve Temnikov rayonlarında yoğun olarak yaşarlar. Mordovya'da 46 tane yalın, 18 tane karma Tatar yerleşimi vardır.

Çuvaşistan Cumhuriyeti›ndeki Tatarların sayısı 2021'de 29 bin kişi, toplam nüfus içindeki oranları da % 2,7'dir. Fakat 1979'da nüfusları 37,5 bin kişiye kadar, oranları da 1970'de % 3'e kadar yükselmişti. Çuvaşistan'da Tatarlar, Batırev, Kozlov, Komsomol, Şemurşin ve Yalçik rayonlarında yoğunlaşırlar. Çuvaşistan'da 24 yalın, 5 karma Tatar yerleşim yeri vardır. Ülkede Tatar dilini öğreten 19 okul, 24 cami bulunmaktadır.

Mari El Cumhuriyeti'ndeki Tatarların sayısı 1989'da 44 bine kadar, oranları da 2002'de % 6'ya kadar yükselmişse de 2021 itibariyle nüfusları 29,3 bin oranları da % 4,8'dir. Ülkede Tatarlar ağırlıklı olarak Zvenigov, Mari-Turek, Medvedev, Morkin ve Parangin rayonları ile Yoşkar-Ola, Volij şehirlerinde yaşarlar. Tatar nüfusunun ağırlıklı olduğu 36 yerleşim yeri, Tatar dilini öğreten 19 okul, 16 camisi ve Tatar kültürü toplulukları vardır.

Udmurt Cumhuriyeti'ndeki Tatarların sayısı 1989'da 110,5 bin kişi idi, bu sayı 2021'de 68 bin kişiye kadar gerilemiştir. Tatar nüfusun ülke içindeki oranı da % 7'den % 5,5'e gerilemiştir. Udmurtya'da Tatarlar Alnaş, Balezin ve Yukamen rayonları ile İjev, Sarapul, Mojga, Glazov ve Votkin şehirlerinde yaşamaktadırlar. Udmurtya'da Tatar nüfusunun ağırlıklı olduğu 20 yerleşim yeri bulunmaktadır.

Nijni Novgorod oblastındaki Tatarların sayısı 1970 sayımında 72 bine, oranları da % 2'ye kadar yükselmişse de, 2021 sayımında sayıları 27 bine oranları da % 1'e gerilemiştir. İdil-Ural bölgesi ülkelerinde Tatar nüfusun miktar ve oran olarak en düşük olduğu yer Nijni Novgorod'dır. Nijni Novgorod Tatarlarının sayısı 20. yüzyıl boyunca sürekli olarak azalmıştır. Bu, kırsal Tatar nüfusunun büyük şehirlere kitlesel göç süreçlerinden kaynaklanmaktadır. Tatarlar, esas olarak bölgenin güneydoğusundaki Krasnooktyabr, Pilnin, Sergaç, Spas, Knyaginin ve Seçenov rayonlarında ve Nijni Novgorod ve Cercin şehirle-

rinde yaşıyorlar. Volodar bölgesinde bir Tatar köyü vardır. Diğer yerlerde de Tatar nüfusunun ağırlıklı olduğu 34 yerleşim yeri vardır.

Kirov oblastında 1989'da sayıları 46 bine kadar yaklaşan Tatarlar sayısı 2021'de 26,2 bin kişiye kadar inmiştir. Kirov'da Tatarlar daha çok Tataristan sınırındaki bölgelerde yüksek oranlara ulaşmaktadır.

Perm oblastında 1970'de 170'e kadar yükselen Tatar sayısı, 2021'de 92,5 bin kişiye düşmüştür (bölge nüfusunun % 4'ü). Tatarlar yoğun olarak Bardım, Berezov, Gornozavod, Kuedin, Kungur, Oktyabr, Ordin, Osin, Perm, Suksun, Uin, Çaykov, Çernuşin ve Çusov rayonlarında ve Perm, Berezniki, Gremyaçin, Gubak ve Çaykov şehirlerinde yaşıyorlar. Perm'de 150'den fazla Tatar yerleşim yeri vardır.

Uralların doğusunda Çelyabinsk'de Sovyetler Birliği dağılmadan önce 1989 nüfus sayımında 225 bin Tatar nüfus yaşıyordu ve bölge nüfusunu % 6,2'sini oluşturuyordu. Bu tarihte sonra sürekli azalmaya başlayan nüfus 2021 sayımında 120 bine gerilemiş oranı da % 4,1'e düşmüştür. Aynı şekilde Sverdlov'da da 1989'da 184 bin olan nüfus 2021'de 94 bine 3,9 olan oranı da 2,4'de düşmüştür. Her iki eyalette de Tatar nüfus miktarı son 30 yılda yarı yarıya azalmıştır. Çelyabinsk'de Tatar nüfusu Çelyabin, Magnitogor, Miass, Zlatoust, Troit, Aşa ve Plastov rayonlarında yoğunlaşır. Ayrıca resmen küçük bir halk olarak tanınan Tatar halkının ilginç bir etnografik grubu olan Nogaybekler da Çelyabinsk bölgesinin topraklarında yaşarlar. Nogaybekler'in Rusya Federasyonundaki toplam sayıları 2002 nüfus sayımında 9.600, 2010'da 8.148, 2021'de de 5719 kişidir. Bunların 5343'ü Çelyabinsk oblastında bulunmaktadır. Çelyabinsk'de Nagaybak ve Çebarkul rayonlarında yaşarlar. Dilleri Tatarca olan Nogaybeklerin dinleri Kreyşen Tatarları gibi Ortodoks Hristiyan'dır. Kreyşen Tatarları 2021'de toplam nüfusu 29.978 kişidir. Bunların % 84'ü (25.189) Tataristan'da, % 12'si (3.641) Başkurdistan'da, % 1'i (277) Udmurtya'da, % 0,6'sı (168) Kirov'da ve % 0,5'i (163) de Samara'da yaşarlar.

Tataristan'da SSCB dağıldıktan sonra 250 bin kadar Tatar nüfusu artışı görülmektedir. Bu artışta bilhassa kuzey ve doğu komşuları ile Sibirya ve Uzakdoğu eyaletlerinden olan göçlerin payı büyüktür. Nitekim 130 bini Başkurdistan'dan olmak üzere kuzey ve doğu komşularından iki sayım arasında 200 bin kadar azalma görülmektedir. Ayrıca Sibirya eyaletlerindeki Tatar nüfus miktarında 85 bin kadar azalma görülmektedir. Sibirya'da sadece Tümen oblastında 15 bin kadar Tatar nüfus artışı olmuştur. Ancak Tataristan'ın güney komşularından Ulyanov, Samara, Saratov ve Orenburg'da toplam 50 bin kadar Tatar nüfus artışı bulunmaktadır. Bu durum Rusya'nın diğer bölgelerinden ve eski Sovyet ülkelerinden göç eden Tatar nüfus sadece Tataristan'a değil, söz konusu bu eyaletlere de yerleşmekte olduğunu göstermektedir. Bütün bu gelişmelere rağmen Rusya Federasyonunun İdil-Ural bölgesi dışındaki diğer bölgelerinde halen bir milyon kadar, Eski Sovyet ülkeleri ve Doğu Avrupa ülkelerinde de 850 bin civarında Tatar nüfus bulunmaktadır (Yiğit, 2006).

2021 sayımına göre Rusya'da Tatarların % 59 (2.761.523 kişi) anadilini bilmektedir. Hâlbuki bu oran Sovyetler dağılmadan önce yapılan son sayım olan 1989'da % 86, Rusya Federasyonunun ilk sayımı 2002'de % 81'idi. 2021 sayımında Tatar nüfusun % 83'ü anadilinin Tatarca olduğunu, % 16'sı da anadilinin Rusça olduğunu beyan etmiştir. Fakat aynı sayımda Tatarların % 59'u Tatarca bildiğini, % 98'i Rusça bildiğini ve % 2'si de Başkutça bildiğini belirtmiştir. Tatarlar Rusya'nın her tarafına dağıldıkları için, hemen her toplulukla az ya da çok ilişkileri bulunmaktadır. Yani Tatarlar Rusya'da en kalabalık azınlık olmanın yanında dilleri de Rusçadan sonra en fazla kullanılan ikinci dildir. Tatarca bu kadar yaygın ve güçlü bir dil olmasına rağmen Tatarların % 40'ı anadillerini bilmemektedir.

Tablo 5. 1989, 2002 ve 2021 nüfus sayımlarında Tatarların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari Birim Toplam	*1989 Nüfusu*	*Anadilini Bilen Sayısı*	*% si*	*2002 Nüfusu*	*Anadilini Bilen Sayısı*	*% si*	*2021 Nüfusu*	*Anadilini Bilen Sayısı*	*% si*
	5.522.096	*4.724.864*	*86*	*5.554.601*	*4.488.330*	*81*	*4.713.669*	*2.761.523*	*59*
Tataristan	1.765.404	1.705.151	97	2.000.116	1.884.442	94	2.091.175	1.977.548	95
Başkurdistan	1.120.702	1.040.680	93	990.702	859.748	87	974.533	943.314	97
Udmurtya	110.490	90.019	82	109.218	80.963	74	67.964	46.238	68
Hanti-Mansi ÖB.	97.689	74.797	77	107.637	70.007	65	79.727	50.968	64
Mordovya	47.328	44.283	94	46.261	42.769	93	39.855	35.777	90
Mari-El Cum.	43.850	38.802	89	43.377	36.101	83	29.317	23.613	81
Çuvaşistan	35.689	32.235	90	36.379	32.507	89	29.092	26.098	90
Yamal-Nenets ÖB.	26.431	19.866	75	27.734	17.767	64	18.912	11.777	62
Komi Cum.	25.980	17.263	66	15.680	9.368	60	4.083	1.819	45
Saha C. (Yakutistan)	17.478	9.684	55	10.768	5.026	47	4.262	1.662	39
Buryatya	10.496	5.909	56	8.189	3.837	47	4.035	1.454	36

Kaynak: Goskomstat

Bu oranın Sovyet döneminin sonlarında yapılan 1989 sayımında % 15 olduğu göz önüne alındığında, hak ve özgürlükler alanındaki bütün gelişmelere rağmen 32 yılda % 25'lik bir kayıp söz konusudur. Rusya'da en kalabalık azınlık olmanın ötesinde sosyo-ekonomik açıdan güçlü bir toplum olmalarına rağmen bu kadar kayba uğramaları, Ruslarla çok fazla kaynaşmış Türk topluluğu olmalarından kaynaklanmaktadır.

Genel durum bu olmakla birlikte bölgesel olarak oldukça farklı durumlar göze çarpmaktadır. Tataristan'da yaşayan Tatarların % 95'i, Moldovya ve Çuvaşistan'dakilerin % 90'ı, Başkurdistan'dakilerin % 97'si anadillerini bilmektedirler. Yani kendi ülkesi ve komşu ülkelerdeki Tatarların büyük bir kısmı anadillerini bilmede pek sorun yaşamıyorlar gibi görünmektedir. Ancak İdil-Ural bölgesinden uzaklaştıkça anadillerini bilmeyenlerin oranı çoğalmaktadır. Nitekim Ural dağlarının hemen doğusunda, yani Tatar nüfus oranının oldukça yüksek olduğu Batı Sibirya'da yer alan Hanti-Mansi ve Yamola-Nenet özerk bölgelerinde anadillerini bilme oranı % 65'e düşmektedir. Doğu Sibirya'daki Saha ve Buryat cumhuriyetlerinde bu oran % 47'ye gerilemektedir (Tablo 5). Yani ülkesinden ve bölgesinden uzaklaştıkça anadilini bilme oranı azalmaktadır. Bu oranları 1989 nüfus sayımındaki değerlerle karşılaştırdığımızda, genel olarak tüm bölgelerde azalma olmakla birlikte, kendi bölgesinde 2–3 puan, Sibirya'da 10 puan civarında bir azalma görülmektedir. Kısacası Tatar nüfusun anadilini bilme oranı bölgelerinden uzaklaştıkça ve bulundukları bölge nüfusu içindeki oranları azaldıkça, anadillerini bilme ve kullanma oranları da azalmaktadır.

Başkurdistan Cumhuriyeti ve Başkurt Türkleri

Yeri ve Sınırları: 142.600 km² alana sahip olan Başkurt Özerk Cumhuriyeti, doğudan Çelyabinsk oblastı, kuzeydoğudan Sverdlovsk oblastı, kuzeyden Perm krayı, kuzeybatıdan Udmurtya Özerk Cumhuriye-

ti, batıdan Tataristan Özerk Cumhuriyeti ve güneyden de Orenburg oblastı ile çevrilidir. 2021'de 4.091.423 nüfusa sahip olan, ülkenin başşehri 1.145.000 nüfuslu Ufa'dır.

Doğal Çevre Özellikleri: Başkurdistan, Batı Sibirya ovaları ile Rusya ovaları arasında uzanan Ural dağlarından batıya doğru gittikçe yükseltisi azalan Trans-Ural platoları üzerinde yer alır. Ülke topraklarının büyük bir kısmını, doğuda Güney Ural Dağları'nın batı eteklerinden, batıda Kama nehrine kadar uzanan Bugulma-Belaya (İşimbay) platosu oluşturur. Güney Urallar'ın en yüksek doruğu (1640 m.) olan Yamantau'dan (Yaman dağı) batıya ve güneye doğru gidildikçe, yükselti azalmakta ve ülkenin kuzeybatısında içinden Belaya (Beyaz) ırmağının geçtiği ovalarda 57 m. ye kadar düşmektedir. Arazinin büyük bir kısmı kireç taşından (kalker) oluştuğu için kimyasal çözünme ve birikme şekilleri (karst topografyası) yaygın olarak görülmektedir. Ülkede çok sayıda mağara bulunmaktadır. Bunların en ünlüsü 1959'da bulunan, Burzyan rayonundaki Şulgantaş mağarasıdır.

Ülkenin başlıca akarsuyu, Kama ırmağının en büyük kolu olan Beyaz ırmak (Belaya)'dır. Ülke toprakları içindeki uzunluğu 1420 km.yi bulan Belaya nehri, Güney Urallar'dan doğarak önce güneybatıya, sonra kuzeybatıya doğru akar ve doğudaki dağlık bölge ile batıdaki düzlüğü birbirinden ayırır. Diğer büyük akarsular ise, Belaya ırmağının Ufa, Dema ve Nuguş kolları ile Ural nehrinin kolu olan Sakmara'dır. Güneyde ülke topraklarının ¼'i de Hazar denizine dökülen Ural nehri havzasında kalır. Ayrıca ülke topraklarında irili ufaklı 800 kadar göl bulunmaktadır.

Ülkenin nemli kara iklimi, Sibirya›dan kopup gelen soğuk hava kütlelerinden büyük ölçüde etkilenir. Ülkede yıllık ortalama sıcaklık 0,3°C ile 2,8°C arasında değişir. Sıcaklık kışın -45°C›ye kadar düşebilmekte yazın ise 36°C›ye kadar yükselebilmektedir. Ocak ayı sıcaklık ortalaması –15 ila -17°C, temmuz ayı ortalaması ise +17 ila +19°C arasındadır. Yıllık toplam yağış miktarı bozkır bölgesinde 300-500 mm, dağlarda 400-700 mm arasında değişir. Yağışların yaklaşık 2/3'si Nisan ve Ekim aylarında düşer. Ülkenin güney kesimleri ilkbahar sonları ve yaz aylarında kavurucu ve kuraklık yaratan Suhovey rüzgârlarından büyük zarar görür.

Ülkenin doğu ve güneydoğusunda yer alan dağlar ormanlarla kaplıdır. Buradan batı ve kuzeybatıya doğru gidildikçe, orman örtüsü yerini, yaprak döken ağaçlardan oluşan tek tük yeşilliklerle bezeli bozkırlarla kaplı plato ve ovalara bırakır. Ülke yüzölçümünün % 39'unu kaplayan ormanlar doğuda Urallar'a doğru olan kısımlarda yoğunluk gösterir. Ülkenin doğusundaki ormanlık bölgeler gri orman topraklarıyla, batısındaki ovalar ise kara topraklarla (çernozem) örtülüdür.

Başkurdistan Tarihi ve İdarî Yapı: Başkurt Türklerinin kökeni hakkında Rus tarihçilerin, her ne kadar Batlamyus'un Coğrafya'sında geçen Paguritai veya Borouskoi'lere dayandığı iddiaları bulunmakta ise de, Başkurtların Güneydoğu Türkistan'dan veya daha çok Türkmen kökenli kabilelerden ayrılan bir Türk halkı olduğu kabul edilmektedir. Türklerin İdil-Ural bölgesine, M.S. 670-740 yılları arasında gelmeye başladığı ve XI-XII. yüzyıllarda Türk yerleşme hareketinin en yüksek noktasına eriştiği bilinmektedir. Daha sonra Kıpçak Türklerinin bölgeye gelmesiyle Türk yerleşme hareketi devam etmiş, XIII. yy›da Moğol istilası ile yeni bir oluşuma ulaşmıştır. Bölgenin İslâmiyet ile tanışması ise Araplarla olan ticari ilişkiler sayesinde olmuştur. 1552›de Kazan Hanlığı›nın yıkılmasından sonra Rus hâkimiyetine geçen Başkurdistan topraklarında daha sonra birçok ayaklanmalar olmuşsa da Ruslarla baş edemeyen Başkurtlar Rus hâkimiyetine boyun eğmek zorunda kalmışlardır. III. Tüm Başkurt Kurucu Kurultayı Aralık 1917›de, dokuz kantondan oluşan «Başkurdistan Özerk Yönetimi»ni ilan etti. 20 Mart 1919 tarihli «Merkezi Sovyet hükümeti ile Başkurt hükümeti arasında Başkurdistan'ın Sovyet özerkliğine ilişkin

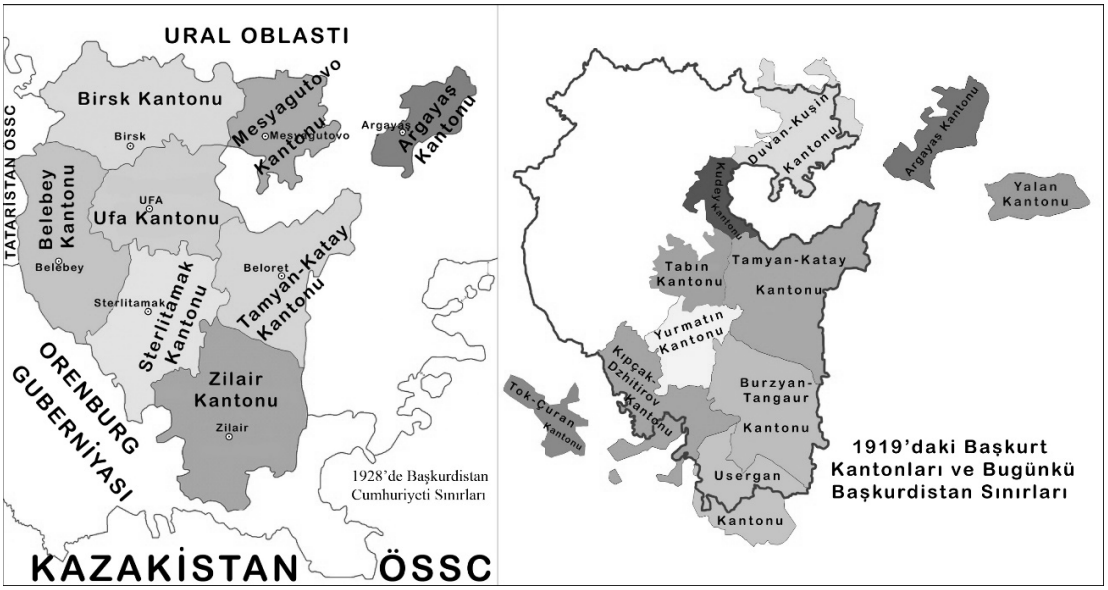

Harita 5: 1919'daki Başkurt Kantonları ve Bugünkü Başkurdistan Sınırları ile ve 1928'deki ülke sınırları.

Antlaşma"ya göre cumhuriyet toprakları; Argayaş, Burzyan-Tangaur, Citirov, Duvan, Kipçak, Kudey, Tabın, Kuşin, Tamyan-Katay, Tok-Çuran, Usergan, Yurmatın ve Yalan olmak üzere 13 kantondan oluşuyordu (Harita 5). Bu tarihte kurulan ülke sınırlarında daha sonra 1924'te ve 1934'de bazı değişiklikler olmuştur. Mesela daha önce Başkurdistan'a bağlı olan Tok-Çuran kantonu 1924'te Orenburg oblastına, 1934'de Argayaş kantonu Çelyabinsk oblastına ve Yalan kontonu Kurgan oblastına bağlanmıştır. Bu arada nüfusunun çoğunluğunu Tatarların oluşturduğu Ufa, Birsk, Belebey ve Sterlitamak kantonları da Başkurdistan'a dâhil edilmiştir. Böylece Başkurdistan Başkurtların nüfusunu ancak ¼'ünü oluşturdukları bir ülke haline gelmiştir. Bu tarihten Sovyetler Birliği dağılana kadar aynı toprak yapısını korumuştur. Başkurdistan, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra yeniden yapılanan Rusya'nın, 31 Mart 1992 tarihli Federasyon Antlaşmasını önceden müzakerelerde bulunmadan imzalamış, ancak başta bu antlaşmayı imzalamayan Tataristan'ın bazı imtiyazlar elde ettikten sonra imzalamasından sonra benzer bir imtiyaz antlaşması da 3 Ağustos 1994 tarihinde Başkurdistan ile yapılmıştır. Bu imtiyaz antlaşmasının Tataristan ile imzalanan antlaşmadan daha kapsamlı olduğu kabul edilmektedir. Bu antlaşmasına göre Başkurdistan, Rusya Federasyonunun bağımsız bir üyesi olarak tanınmakta, doğal kaynaklarına sahip olma hakkı, vergilendirmenin sınırlandırılması ve otonom bir yasa ve hukuk sistemine sahip olma hakkı verilmektedir. Ülkenin bugünkü anayasası da 24 Aralık 1993'de kabul edilmiştir.

142.900 km²'lik alanı ile RF'nun % 0,84'ünü oluşturan Başkurdistan'da, 2021 sayımına göre 4 milyon 91 bin kişi yaşamaktadır. İdarî açıdan 54 rayona ayrılan Başkurdistan'da, 21 şehir ve 40 kasaba, 827 kırsal yönetim birimi (Selsovets) ve 4586 kırsal yerleşme bulunmaktadır. Bu şehirlerin en büyüğü ülke nüfusunun yaklaşık ¼'ini barındıran, 1.062.300 nüfuslu başşehir Ufa'dır. Diğer şehirler ve nüfusları şöyledir; Sterlitamak (277 bin), Salavat (148 bin), Neftekam (132 bin), Oktyabr (116 bin), Tuimazi (68 bin), Beloret (65 bin), İşimbay (64 bin), Kumertau (58 bin), Meleuz (57 bin), Sibay (56 bin), Belebey (50 bin), Birsk (40 bin), Uçali (35 bin),

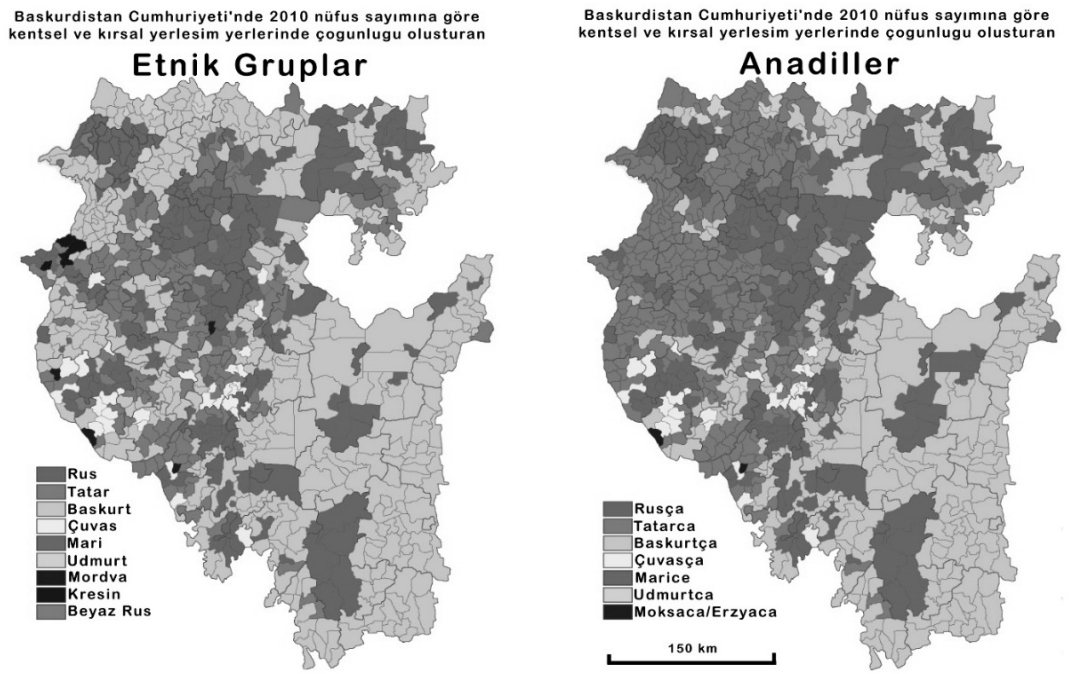

Harita 6: Başkurdistan Cumhuriyetinin Etnik ve Anadil Haritaları Kaynak: Acer120.livejournal.com

Blagoveşensk (35 bin), Dürtüli (30 bin), Yanaul (25 bin), Davlekanovo (25 bin), Agidel (20 bin) ve Baymak (17 bin).

Başkurdistan'ın Nüfus Özellikleri: 2021 nüfus sayımına göre, RF'da yaşayan Başkurtların toplam sayısı 1.571.879 kişidir. Bunun % 81'i kendi ülkelerinde, % 19'u da Başkurdistan dışındaki Rusya Federasyonu topraklarında yaşamaktadır ki, bunların büyük bir bölümü İdil-Ural bölgesi içindeki diğer cumhuriyetlere ve oblastlara yerleşmişlerdir. İdil-Ural bölgesinde özellikle ülkenin doğusundaki Çelyabinsk, güneyindeki Orenburg ile kuzeyindeki Perm oblastlarında büyük miktarlara ulaşmaktadırlar. 1989 sayımına göre Orta Asya cumhuriyetlerinde, özellikle Kazakistan (41 bin) ve Özbekistan'da (35 bin) olmak üzere 80.000 kadar Başkurt bulunmaktaydı. Ancak bunların yaklaşık 2/3'si son yıllarda yurtlarına dönmüşlerdir. Bugün Kazakistan'da 16.674 (2020), Özbekistan'da 3707 (2000), olmak üzere Orta Asya cumhuriyetlerinde 25 bin kadar Başkurt kalmıştır.

Başkurtlar adına kurulan bu cumhuriyetin yapay bir oluşum olduğu ve Başkurt nüfus birliğini dikkate almadan, başka maksatlar için kurulmuş olduğu görülmektedir. Nitekim Başkurtlar kendi ülkelerinin nüfusu içinde ancak % 30'luk bir orana ulaşabilmektedirler. Tatarları ve Çuvaşları da göz önüne aldığımızda Başkurdistan'daki Türk nüfusun oranı yarıyı biraz geçebilmektedir (Tablo: 6). Rusların, Başkurdistan'ı oluştururken güttükleri temel politika, İdil-Ural Türk birliğini bölmek ve diğer Türk toplulukları ile ilişkilerini kesmek amacına yöneliktir. Nitekim Kazakistan ile Başkurdistan arasına bir set çekmek amacıyla 1925'de Orenburg oblastındaki ve ülkenin doğusundaki Çelyabinsk oblastındaki Başkurt yerleşim alanları ülke sınırları dışında tutulurken, ülkenin batısında çoğunlukla Tatarların yaşadığı bölge ile nüfusun büyük kısmını Rusların oluşturduğu Ufa çevresi ülke topraklarına katılmış ve Başkurtlar kendi ülkelerinde nüfusunun ancak ¼'ini oluşturan azınlık haline getirilmiştir. Halbuki ülkenin idari sınırları belirlenirken Başkurt-

Tablo 6. Başkurdistan Özerk Cumhuriyeti'nin etnik yapısı.

Topluluk	*1926*	*(%)*	*1939*	*(%)*	*1959*	*(%)*	*1970*	*(%)*	*1979*	*(%)*	*1989*	*(%)*	*2002*	*(%)*	*2010*	*(%)*	*2021*	*(%)*
Rus	1.064.707	39,9	1.281.347	40,6	1.418.147	42,4	1.546.304	40,5	1.547.893	40,3	1.548.291	39,3	1.490.715	36,3	1.432.906	36,1	1.509.246	36,9
Başkırt	*625.845*	*23,5*	*671.188*	*21,2*	*737.711*	*22,1*	*892.248*	*23,4*	*935.880*	*24,3*	*863.808*	*21,9*	*1.221.302*	*29,8*	*1.172.287*	*29,5*	*1.268.806*	*31,0*
Tatar	*621.121*	*23,3*	*777.230*	*24,6*	*768.566*	*23,0*	*944.507*	*24,7*	*940.446*	*24,5*	*1.120.702*	*28,4*	*990.702*	*24,1*	*1.009.295*	*25,4*	*974.533*	*23,8*
Mari	79.298	3,0	90.163	2,9	93.902	2,8	109.638	2,9	106.793	2,8	105.768	2,7	105.829	2,6	103.658	2,6	84.988	2,1
Çuvaş	*84.886*	*3,2*	*106.892*	*3,4*	*109.970*	*3,3*	*126.638*	*3,3*	*122.344*	*3,2*	*118.509*	*3,0*	*117.317*	*2,9*	*107.450*	*2,7*	*79.950*	*2,0*
Mordva	49.813	1,9	57.826	1,8	43.582	1,3	40.745	1,1	35.900	0,9	31.923	0,8	26.020	0,6	20.300	0,5	17.149	0,4
Ukraynalı	76.710	2,9	99.289	3,1	83.594	2,5	76.005	2,0	75.571	2,0	74.990	1,9	55.249	1,3	39.875	1,0	14.876	0,4
Udmurd	23.256	0,9	25.103	0,8	25.388	0,8	27.918	0,7	25.906	0,7	23.696	0,6	22.625	0,6	21.477	0,5	10.970	0,3
Özbek	*8*	*0,0*	*243*	*0,0*	*534*	*0,0*	*1.133*	*0,0*	*1.386*	*0,0*	*2.282*	*0,1*	*5.145*	*0,1*	*7.945*	*0,2*	*10.148*	*0,2*
Ermeni	38	0,0	391	0,0	1.732	0,1	1.171	0,0	1.517	0,0	2.258	0,1	8.784	0,2	9.407	0,2	9.128	0,2
Azeri	*10*	*0,0*	*124*	*0,0*	*772*	*0,0*	*464*	*0,0*	*1.103*	*0,0*	*2.373*	*0,1*	*5.026*	*0,1*	*5.737*	*0,1*	*4.928*	*0,1*
Kazak	*513*	*0,0*	*9.776*	*0,3*	*4.179*	*0,1*	*3.108*	*0,1*	*2.876*	*0,1*	*3.564*	*0,1*	*4.092*	*0,1*	*4.373*	*0,1*	*3.796*	*0,1*
Belarus	18.281	0,7	23.761	0,8	20.792	0,6	17.985	0,5	17.393	0,5	17.038	0,4	17.117	0,4	11.680	0,3	3.753	0,1
Alman	6.448	0,2	6.030	0,2	12.817	0,4	12.104	0,3	11.316	0,3	11.023	0,3	8.250	0,2	5.909	0,1	2.845	0,1
Diğerleri	14.412	0,5	9.606	0,3	19.923	0,6	18.107	0,5	17.956	0,5	16.888	0,4	26.163	0,6	119.993	2,9	96.307	2,4
TOPLAM	*2.665.346*	*100*	*3.158.969*	*100*	*3.341.609*	*100*	*3.818.075*	*100*	*3.844.280*	*100*	*3.943.113*	*100*	*4.104.336*	*100*	*4.072.292*	*100*	*4.091.423*	*100*

Kaynak: Goskomstat

Tablo 7. Başkurt Nüfusun Rusya Federasyonu İçindeki Dağılımı (2002-2021)

İdari Birimler	*2002*	*%*	*2010*	*%*	*2021*	*%*
Başkurt Nüfus Toplamı	1.673.389	1,16	1.584.554	1,16	1.571.879	1,20
Başkurdistan	1.221.302	73,00	1.172.287	74,00	1.268.806	80,70
Çelyabinsk Oblastı	166.372	9,90	162.513	10,30	128.071	8,10
Orenburg Oblastı	52.685	3,10	46.696	2,90	36.181	2,30
Tümen Oblastı	45.575	2,70	46.405	2,90	38.829	2,47
*Hanti-Mansi Özerk Bölgesi	35.807	2,10	35.428	2,20	29.717	1,90
Sverdlovsk Oblastı	37.296	2,20	31.183	2,00	17.286	1,10
Perm Krayı	40.740	2,40	32.730	2,10	16.105	1,00
Diğer bölgeler	109.419	6,54	92.740	5,85	75.713	4,82

Kaynak: Goskomstat

ların çoğunluğu oluşturdukları yerler dikkate alınarak idari düzenleme yapılmış olsaydı en azından nüfusunun yarısını Başkurtların oluşturduğu bir ülke ortaya çıkardı. Rusların ihtilalden hemen sonra Başkurtlara millet statüsü vermekteki amaçları; İdil-Ural Türk birliğini bölmekti. Fakat Başkurtlarla Tatarlar birbirlerine o kadar kaynaşmışlardır ki, onları ayırmak çok zordur. Gerçekten 1917 Rus ihtilaline kadar Başkurtluk diye bir mesele yoktu, tüm tarihleri boyunca güçlü bir kültür ve nüfus birliği göstermiş olan Tatar ve Başkurt Türkleri birbirlerine kaynaşmış bir topluluk oluşturuyorlardı. İhtilalden sonra Başkurtlara ayrı bir millet olma statüsü tanınmış ve Başkurt-Tatar ayrımı Rusların gayreti ile ortaya çıkmıştır. Rusların tüm dayatmalarına rağmen istatistiklere Başkurt olarak kaydedilen nüfusun ancak % 75'i ana dilinin Başkurtça olduğunu ifade etmiştir. Yani Başkurtların % 25'i ana dilinin Tatarca olduğunu ifade etmektedirler. Başkurtça her ne kadar 70 yıldan bu yana yazılı bir dil olarak kabul görse de ülkedeki okulların pek çoğunda hala öğrenim dili Tatarca'dır (Harita 6).

Başkurdistan'da nüfus yoğunluğu km²'ye ortalama 28 kişidir. Ancak, bilhassa dağ ve platoların geniş yer kapladığı ülkenin doğu ve güneydoğu kesimlerinde nüfus yoğunluğu azalır. Nüfus yoğunluğu Belaya ırmağı boyunda sıralanan şehir ve sanayi bölgelerinde artmaktadır. Ülke nüfusunu 2/3'si bu ırmak ve kolları boyunda sıralanan yerleşmelerde yaşamaktadır. Başkurdistan'da nüfusun % 62'si şehirlerde, % 38'i de kırsal kesimde yaşar. Kırsal nüfusun % 40'ından fazlasını Başkurtlar oluştururken, şehirlerde % 10'un altına düştükleri görülür. Ülke nüfusunun ¼'inin yaşadığı başşehir Ufa'da Başkurtlar küçük bir azınlık durumundadırlar. Başkurtlar ülkenin doğu yarısında genellikle kırsal kesimde yaşamaktadırlar. Rus nüfusun bölgeye yerleşmesi her ne kadar 1552'de Kazan Hanlığının yıkılmasıyla başlamış ise de, asıl istila XVIII.yy.da metal sanayinin gelişmesi ile başlamış ve 1861 yılında köleliğin kaldırılması ile bölgeye akın eden toprak köleleri (serfler) bölgenin nüfus dengesini alt-üst etmiştir. Bolşevik ihtilalinden sonra ise, 1930'lu yıllarda tarımsal kolonizasyon ile, 1945'den sonra da endüstriyel kolonizasyon ile ülkeye Rus nüfus yerleştirilmeye devam edilmiştir. Kolonizasyon faaliyetlerine karşı direnen yüz binlerce insan rejim düşmanı olarak suçlanarak ya öldürülmüş ya da sürülmüşlerdir.

Başkurt Nüfusun İdil-Ural bölgesindeki Dağılışı: 2021 nüfus sayımına göre, RF›nda yaşayan Başkurtların sayısı 1.571.879'dur. Bu rakam 2010'da 1.584.554, 2002'de 1.673.389 idi. Yani son 20 yılda Başkurt nüfusu 100 bin kişi azalmıştır. 2021 nüfusunun % 81'i kendi ülkesinde, % 8,2'si Çelyabinsk'te, % 2,3'ü Orenburg'da, % 1,1'i Sverdlovsk'da, % 1'i Perm'de ve ‰ 7'si de Tataristan'dadır. Yani

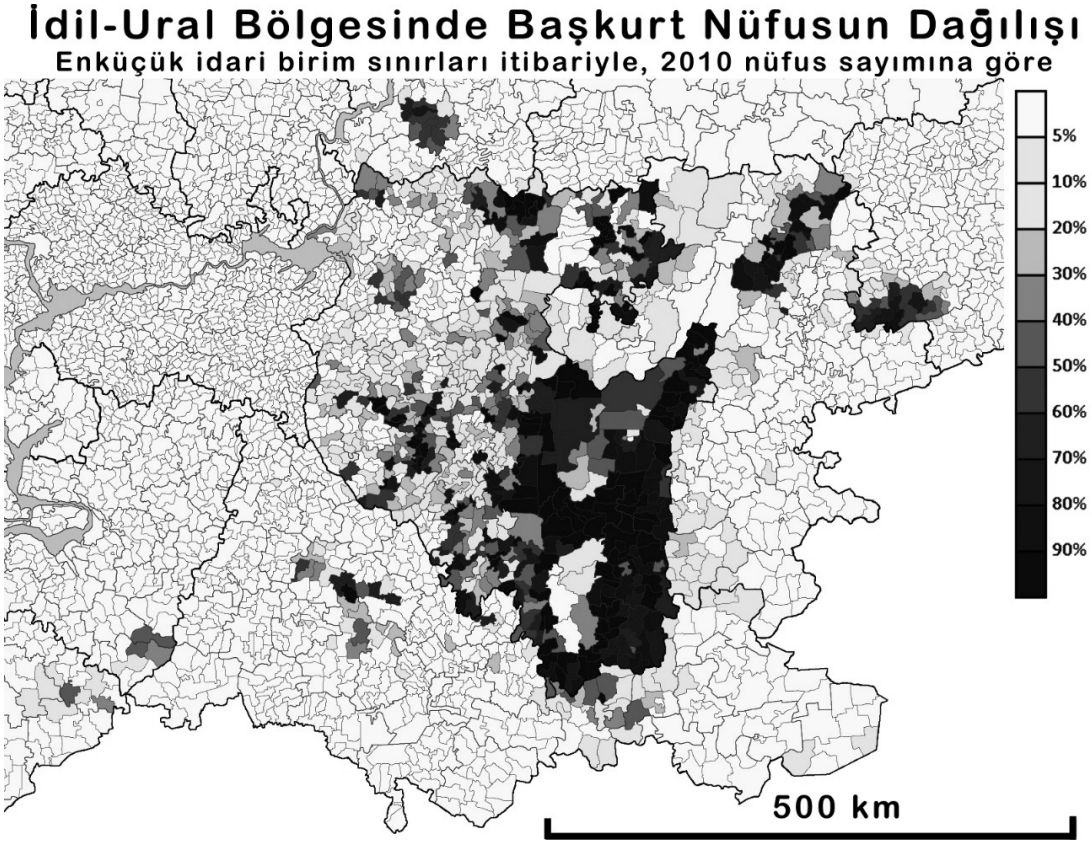

Harita 7: Başkurt nüfusun İdil-Ural bölgesindeki dağılımı (topluluğun idari birim içindeki %'si) Kaynak: Acer120.livejournal.com

toplam Başkurt nüfusun % 95'i İdil-Ural bölgesinde ve komşu oblastların Başkurdistan sınırına yakın bölgelerinde yaşamaktadır.

Çelyabinsk bölgesinde daha önce 166 binden fazla Başkurt yaşıyordu. Bugün bu sayı 130 binin altına inmiştir. Bölge içindeki oranı da % 10'dan 8' gerilemiştir. Başkurt nüfusu bölgenin pek çok yerinde bulunmakla beraber, daha önce Başkurdistan'a bağlı bir kanton iken 1934'de Çelyabinsk'e bağlanan Argayaş kantonu topraklarında yer alır. Bu kanton bugün Argayaş ve Kunaşak rayonlarına ayrılmıştır. Bu bölgede nüfusun yarıdan fazlası hala Başkurt'tur. 2021 sayımında 40 bin nüfuslu olan Argayaş nüfusunu % 65'i Başkurt % 5'i Tatardır. 30 bin nüfusa sahip olan Kunaşak'ın da % 47'si Başkurt, % 36'sı Tatar'dır. Çelyabinsk bölgesindeki Başkurtlar, Başkurt dilinin doğu lehçesinin çeşitli şivelerini konuşurlar.

Orenburg bölgesinde daha önce 52 binden fazla Başkurt yaşıyordu. Bugün bu sayı 36 bin kadardır. Bölge içindeki oranı da % 3,1'den 2,3'ye gerilemiştir. 1917'den 1924'e kadar Başkurdistan'ın bir parçası olan Tok-Çuran (ya da Tuk-Soran) kantonu ile Usergan ve Kıpçak-Citirov kantonlarının bir kısmı Orenburg bölgesinde kalmıştır. Buraların yerleşik nüfusu Başkurtlardır. Genel olarak bölgenin tüm kırsal kesimlerinde yer alan Başkurtlar özellikle Krasnogvardey, Guy, Saraktaş ve Kuvandık gibi rayonlarda ve Orenburg, Or, Mednogor ve Guy gibi şehirlerde kalabalıktırlar.

Tümen bölgesindeki Başkurtlar, çoğunlukla Hanti-Mansi ve Yamalo-Nenets

bölgelerinin Surgut, Nijnivartov, Lyantor, Salekhard, Noyabr gibi bölgelerinde çoğunluğu oluştururlar. Buralardaki Başkurt nüfusun bir kısmı 1930'larda sürgün edilmiş olanların torunları ile Başkurdistan, Çelyabin ve Kurgan bölgelerinden gelen göçmenlerdir. Bu bölgede 1989'da 50 binin üzerinde olan Başkurt nüfus bugün 40 binin altına inmiştir. Son yıllarda Başkurt dilini ana dili olarak kabul edenlerin sayısı azalmaktadır; 1989'da % 71,7 ve 2002'de % 57,4.

Önceleri 40 bine yaklaşan bugün 20 binin altına gerileyen Sverdlov bölgesinin Başkurtları, bölgenin pek çok şehir ve rayonlarında yaşamakla beraber kırsal Başkurtların yoğun olarak ikamet ettiği yerler, bölgenin güneyindeki Krasnoufim, Mikhailov, Nijnisergin, Artin, Kamen gibi yerlerdir. Perm Kray'ında yerleşik olan Başkurt-Gaina aşiretinin topraklarına kurulan Gainin Kantonu sahasında yaşayan Perm Başkurtlarının sayısı önceleri 40 binde fazla idi ancak bugün 16 bine kadar gerilemiştir. Perm Başkurtlarının çoğu Bardim bölgesinde yaşıyor. 2021'de 26 bin 500 kişi nüfusu olan rayonun nüfusunun % 65'i Tatar, % 25'i Başkurt'tur. Ancak bu oran 1989'da çok farklı idi. % 85'i Başkurt % 5'i' Tatardı. Bu durum tamamen kimlik beyanlarındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Nitekim 2010'daki sayımda kendilerini Başkurt diye beyan edenlerin % 98'i ana dili olarak Tatarca'yı beyan etmişlerdir. Perm'de Barda'dan başka Çernuşin ve Kuedin rayonları ile Perm ve Osin şehirlerinde de Başkurtlar yaşamaktadır.

Kurgan bölgesinin batısında yoğun bir şekilde yaşayan Kurgan Başkurtlarının büyük çoğunluğu kırsal bölge sakinleridir. Sayıları 1989'da 17.548 kişi iken 2002'de 15.470 kişiye, 2010'da 12.257 kişiye ve 2021 sayımında 8.026 kişiye geriledi. Ağırlıklı olarak bölgenin Almenev, Safakulev, Şuçan rayonlarında yaşarlar. Bu bölgede 1917'den 1922'ye kadar Başkurdistan'a bağlı olan Yalan Kantonu vardı. Bu kanton önce Çelyabin'e sonra Kurgan'a dahil edildi. Yalan kantonunun topraklarında Yalan (şimdi Safakulev) ve Katay (şimdi Almenev) bölgeleri kuruldu. Bu Başkurt grubunun halk kültürü, geleneksel aile ritüellerinin birçok unsurunun, eski folklor örneklerinin, halk kıyafetlerinin büyük ölçüde korunmasıyla karakterize edilir. Dilleri, Başkurt Türkçesinin doğu lehçesinin Yalano-Katay alt lehçesine aittir.

Samara ve Saratov oblastlarında İrgiz-Kamelik Başkurtları olarak anılan Başkurt nüfus yaşar. Bunların sayısı 2021'de Samara'da 5.254, Saratov'da 2.129 kişidir. İrgiz Nehri vadisindeki köylerde yaşayanlar İrgiz Başkurtları, aynı şekilde Kamelik Nehri boylarında yaşayanlar da Kamelik Başkurtları olarak bilinir. 18. yüzyılın başlarından beri bilinen İrgiz-Kamelik Başkurtlarının yurdu idari düzenlemeler nedeniyle değişik tarihlerde Samara, Saratov ve Orenburg eyaleti içinde kalmışlar ve bu birimlerin adıyla da anılmışlardır. Bolşeçernihiv bölgesi olarak bilinen bu bölgede bugün Samara Oblastının Utekaevo (Burzyan), Dengizbaevo, İmeleevka (Kupsak), Kinzyagulovo (Kinyagül), Hasanovo, Talovaya, Koçkinovka, Tallı, Muratşino ve Taşbulatovo rayonları ile Saratov oblastının Perelyub ve Pugaçev rayonlarında yaşıyor. Buradaki Başkurtların ataları Başkurdistan'ın güneydoğusundan gelenlerin torunlarıdır. Bunlar Başkurt dilinin güney lehçesini konuşurlar.

Başkurt Nüfusun Anadilinin Özellikleri: 2002 nüfus sayımına göre Rusya Federasyonundaki Başkurtların 1989'da % 73'ü, 2002'de % 71'i, 2021'de ise % 59'u anadilini bilmektedir. 2021 sayımında Başkurt nüfusun % 83 anadilinin Başkurtça olduğunu, % 10'u Rusça olduğunu ve % 7'si (107 bin kişi) de anadilinin Tatarca olduğunu belirtmiştir. Bu değerlere göre Başkurt nüfusun yaklaşık % 30'u anadilini bilmemektedir. Ancak Başkurtların yaklaşık % 15'i Tatarca bilmekte ve bunların yarısı Tatarcayı anadil olarak kullanmaktadır. Yani Başkurtların yaklaşık % 10'u Rusçayı birinci dil olarak kullanmakta, % 20'si Tatarcayı birinci dil olarak kullan-

Tablo 8. 1989, 2002 ve 2021 nüfus sayımlarında Başkurtların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari Birim Toplam	*1989 Nüfusu*	*Anadilini Bilen Sayısı*	*%si*	*2002 Nüfusu*	*Anadilini Bilen Sayısı*	*%si*	*2021 Nüfusu*	*Anadilini Bilen Sayısı*	*%si*
Toplam	*1.345.273*	*979.923*	*73*	*1.673.389*	*1.192.950*	*71*	*1.571.879*	*928.257*	*59*
Başkurdistan	863.808	645.351	75	1.221.302	912.204	75	1.268.806	1.116.849	88
Hanti-Mansi ÖB.	31.151	22.557	72	35.807	21.862	61	29.717	20.903	70
Tataristan	19.106	10.816	57	14.911	7.569	51	11.029	7.682	70
Udmurtya	5.217	2.997	57	4.320	1.949	45	1.982	904	46
Komi Cum.	5.313	3.135	59	3.149	1.685	54	816	389	48
Yakutistan	4.190	2.673	64	2.335	1.254	54	1.109	605	55

Kaynak: Goskomstat

makta, geri kalan % 70'i de anadilini birinci dil olarak kullanmaktadır. Bu oran bölgelere göre değişmektedir. Mesela Perm'deki Başkurtların % 50'den fazlası, Tataristan ve Samara'dakilerin yaklaşık % 30'u, Başkurdistan ve Udmurtya'dakilerin % 20'si, Komi cumhuriyeti ve Sverdlovsk'dakilerin % 10'u birinci dil olarak Tatarcayı kullanmaktadırlar. Aslında Tatarca ile Başkurtça birbirlerine çok yakın dillerdir. Başkurtça her ne kadar 70–80 yıldan bu yana yazılı bir dil olarak Tatarca'dan ayrılsa da ülkedeki okulların pek çoğunda hala öğrenim dili Tatarca'dır. Ruslaın ihtilalden hemen sonra Başkurtlara millet statüsü vermekteki amaçları; İdil-Ural Türk birliğini bölmekti. Fakat Başkurtlarla Tatarlar birbirlerine o kadar kaynaşmışlardır ki, onları ayırmak çok zordur (Yiğit, 2002). Ayrıca 1989 nüfusu ile 2002 nüfusu arasında görülen 300 bin kişiden fazla nüfus artışını göç ile açıklamak mümkün değildir. Bu kadar artış ancak kimlik beyanındaki değişme ile açıklanabilir. Başkurtların bir kısmı kendisini Tatar olarak beyan etmekte iken, son dönemde bu durumda bir değişme olmuş, Başkurt kimliği benimsenmeye başlanmıştır. Ancak 2010'da tekrar Başkurt-Tatar ikilemi yaşanmış fakat bu sefer eskiden olduğu gibi Başkurtların bir kısmı yine Tatar kimliğini benimsemiş gözükmektedir. Nitekim 2010'da Başkurdistan'daki Tatar nüfus oranı tekrar artış göstererek % 25,4'e yükselmiştir. Ancak 2021 sayımında çok daha karmaşık sonuçlar çıkmıştır. Bu da istatistiklere güven onanını düşürmektedir. Özellikle 2021 nüfus sayımında milliyetini belirtmeyenlerin oranı çok yüksektir. Bu nedenle genelleme yapmakta sağlıklı sonuçlar vermeyecektir.

Başkurt nüfusun anadilini kullanmadaki bölgesel farklılıklara baktığımızda, Çelyabinsk, Orenburg ve Kurgan gibi ülkenin doğusunda ve güneyindeki eyaletlerde yaşayan Başkurtların % 85'i anadilini kullanırken kendi ülkeleri olan Başkurdistan'da bile bu oran % 70'i ancak geçmektedir. Yine Başkurt nüfus miktarının yüksek olduğu Sverdlovsk, Tataristan, Samara ve Udmurtya gibi komşu ve yakın bölgelerde Tatarca kullanımından dolayı anadilini kullanma oranı % 50'yi biraz geçmektedir. Uzak bölgelerde ise % 50 veya biraz altındadır. Yani genel olarak Başkurt nüfusun yaklaşık 1/3'si anadillerini bilmemekte ya da kullanmamaktadırlar. Ayrıca 2010 değerlerine göre hem Başkurt nüfusunda hem de Başkurtça bilen sayısında 200 bin kadar bir azalma olmuştur. 2021 sayımında ise hem etnik nüfusta hem de anadil bilme oranında bir yükselme görülmektedir. Bu durum da yukarıda belirtiğimiz Başkurt-Tatar geçişgenliği ile alakalı olmalıdır.

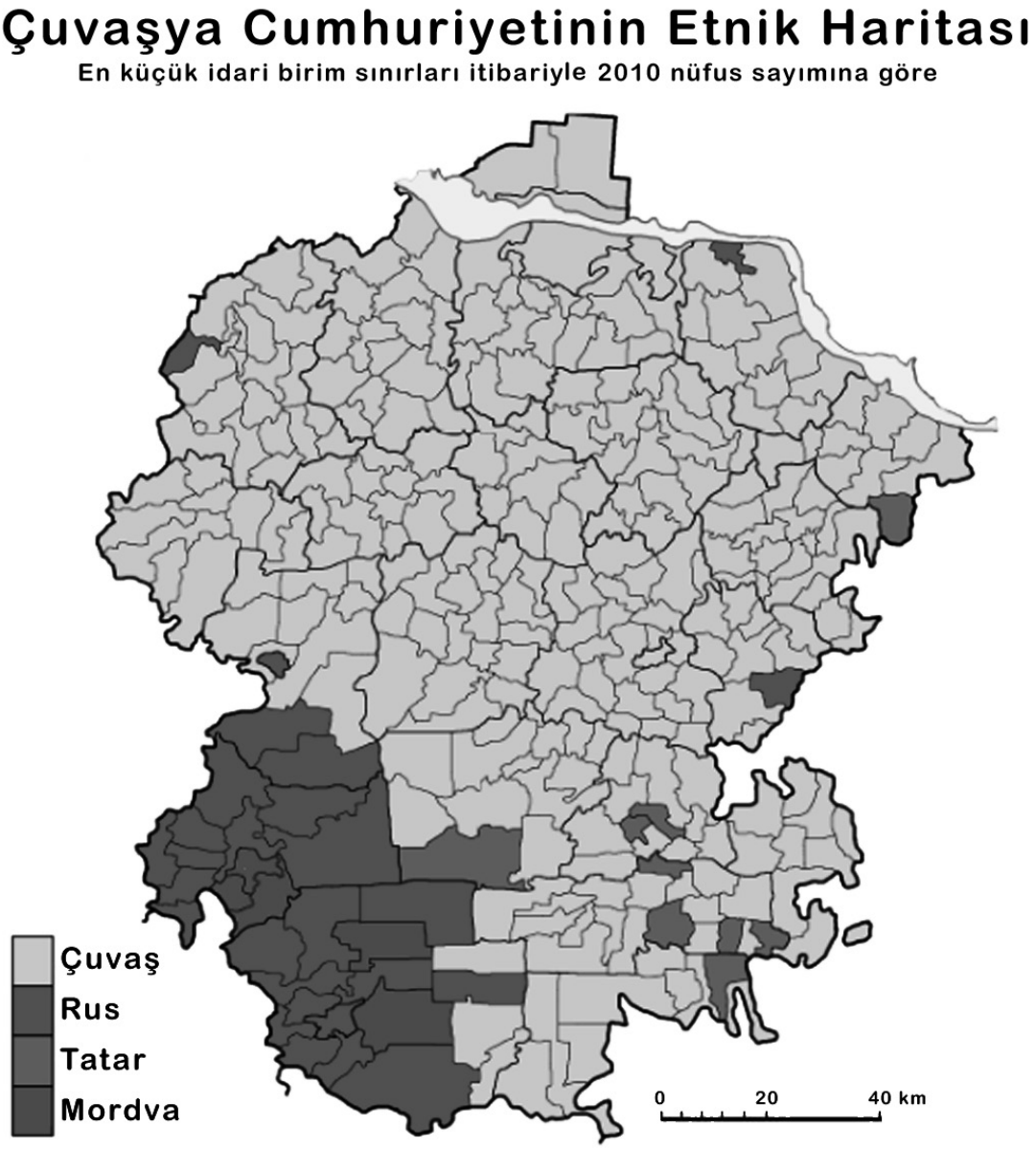

Harita 8: Çuvaşistan Cumhuriyetinin Etnik Haritası Kaynak: Acer120.livejournal.com

Çuvaşistan Cumhuriyeti ve Çuvaş Türkleri

Yeri ve Sınırları: Orta Volga havzasında Sura ve Svigiya ırmakları arasına yerleşmiş olan Çuvaşistan, doğudan Tataristan Özerk Cumhuriyeti, kuzeyden Mari Özerk Cumhuriyeti, batıdan Gorki oblastı, güneybatıdan Mordoviya Özerk Cumhuriyeti ve güneyden Ulyanov oblastı ile çevrilidir. 18.300 km^2 yüzölçümüne sahip olan Çuvaşistan›ın 2021 sayımına göre nüfusu 1.186.909'dur. Başşehri 500 bin nüfuslu Çeboksarı'dır.

Doğal Çevre Özellikleri: Orta Volga'nın sağ kıyısında ve onun kolları olan batıdaki Sura ve doğudaki Svigiya ırmakları arasına yerleşmiş olan Çuvaşistan'ın güney ve doğusunda Çuvaş platosu uzanmaktadır. Çuvaşistan'ın büyük bölümünü oluşturan Çuvaş

Platosu; alçak (175-227 m.), hafif dalgalı, sık sık koyaklarla parçalanmış bir platodur. Bu plato, Volga platosunun en kuzey ucudur; hafif bir eğimle Volga'nın sekilerine ve taşkın ovasına iner. Batıda Sura boyunca alüvyonlar bulunur. Volga ırmağının orta çığırının sağ yakasında yer alan Çuvaşistan toprakları; Volga'nın batıda Sura, ortada Bolşoy Tsivil ve Mail Tsivil, doğuda da Kubniya adlı kollarınca akaçlanır.

Bölgede ılıman kara iklimi hüküm sürmektedir; yazlar ılık, kışlar uzun ve soğuktur. Ocak ayı ortalama sıcaklığı –15, Temmuz ayı ortalaması +19 °C, yıllık yağış tutarı 450-500 mm. civarındadır. Ülkenin batısı ormanlık ve bataklıktır. Ülke yüzölçümünün 1/3'ü ormanlarla kaplıdır. Güneydoğusunda bozkırlar yer almaktadır. Orman ve orman-bozkır kuşakları arasındaki sınır boydan boya ülkenin içinden geçer. Sura'nın kaynaklarında yoğun çam ormanları bulunur. Kuzeydeki gri orman topraklarında, yaprak döken ve karışık ağaçların oluşturduğu ormanlar yer alır. Eski ormanlık alanların büyük bölümü aşırı kesim nedeniyle tükenmiştir. Bu alanların yarıya yakın bölümünde tahıl ekimi yapılmaktadır. Ülkenin doğu ve güneydoğu kesimlerinde çernozem toprakları yer almaktadır. Volga ve Sura boylarındaki taşkın ovalarında çayırlar geniş alanlar kaplar.

İdarî Yapı ve Nüfus Özellikleri: Çuvaşların ataları, 5.-8. yy.da Volga çevresine yerleşen eski Bulgar Türkleri (İdil Bulgarları) ve Suvarlardır. Bulgarların bir kısmı 7.-8. yy.da buradan Balkanlara göç etmişler ve oradaki Slavlar içinde eriyerek bugünkü Bulgarları oluşturmuşlardır. Orta idil bölgesinde kalanlar ise, Çuvaşların atalarını oluşturmuşlardır. 10.yy'da İslamiyet'i kabul etmişlerse de 18.-19. yy.da Rusların etkisi ile Hıristiyanlaşmışlardır. Çuvaşların yaşadığı bölge 16.yy'da Ruslarca ele geçirildiğinde, burada yerleşik bir tarım toplumu vardı. Kapalı bir cemiyet halinde yaşayan Çuvaşlarda, Hıristiyanlık eski inançları Şamanizm ve İslamiyet'in etkileri altında farklı bir şekil kazanmıştır. Dilleri de diğer Türk lehçelerinden farklıdır.

1917'de Çeboksarı, Tsivil ve Yadrin isimli 3 bölgeden oluşun Çuvaş Özerk Okrug'una kısa süre sonra İbresin bölgesi, Tsivil bölgesinin bir parçası olarak eklenmiştir. 24 Haziran 1920'de Çuvaş Özerk Bölgesi kurulmuş ve 1921'de İbresin bölgesi, Tsivil bölgesinden ayrılarak Batırev bölgesine dönüştürülmüştür. Çuvaş Özerk Okrug'u 21 Nisan 1925'te Çuvaş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dönüştürülmüştür. Aynı yılın Haziran ayında Simbirsk oblastının üç kontluklu (volost) Alatır şehri de ülke topraklarına katılmıştır. 1927'de kontluklar kaldırılmış ve onların yerine Alatır, Alikov, Bolşebatırev, Vurnar, İbresin, Kanaş, Kozlov, Krasnoçetay, Maloyalçikov, Mariin-Posad, Poret, Tatarkasin, Urmar, Tsivil, Çeboksarı, Şemurşin ve Yadrin isimli 17 rayon kurulmuştur. 1929-1936 yılları arasında Gorki oblastının bir bölümünü oluşturan ülkede, 1929'da, 1935'te, 1939'da ve 1957'de bir takım isim ve idari değişiklikler yaşanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Çuvaş Özerk Cumhuriyeti olarak yeniden düzenlenmiştir. Ülke 21 rayon 9 şehir ve 8 kasabadan oluşmaktadır. 500 bin nüfuslu başşehri Çeboksarı dışında önemli şehirleri; Novaçeboksarı (120 bin), Kanaş (46 bin), Alatır (38 bin) ve Şumerlya (32 bin)'dir. Çuvaşistan nüfusunun % 64'ü şehirlerde yaşamaktadır.

1926 sayımında ülke nüfusunun % 75'ini oluşturan Çuvaşlar, bugün nüfusun % 58'ini oluşturmaktadırlar. Çuvaşistan nüfusunun 1926'da % 20'sini oluşturan Rusların oranı ise bugün % 28'e yükselmiştir. Ülkedeki üçüncü kalabalık topluluk olan Tatarların oranı ise % 2,5-3 civarında seyretmiştir (Tablo: 8).

Çuvaş Nüfusun İdil-Ural bölgesindeki Dağılışı: Sovyetler Birliği dağılmadan önce Rusya Federasyonunda yaşayan ikinci en kalabalık Türk topluluğu Çuvaşlardı, ancak son üç sayımda Başkurt nüfus Çuvaş nüfusu geç-

Tablo 9. Çuvaşistan Özerk Cumhuriyeti'nin etnik yapısı.

Topluluk	*1926*	*(%)*	*1939*	*(%)*	*1959*	*(%)*	*1970*	*(%)*	*1979*	*(%)*	*1989*	*(%)*	*2002*	*(%)*	*2010*	*(%)*	*2021*	*(%)*
Çuvaş	*667.695*	*74,7*	*777.202*	*72,1*	*770.351*	*70,2*	*856.246*	*70,0*	*887.738*	*68,4*	*905.614*	*67,7*	*889.268*	*67,7*	*814.750*	*65,1*	*684.930*	*57,7*
Rus	178.890	20,0	241.386	22,4	263.692	24,0	299.241	24,5	338.150	26,0	357.014	26,7	348.515	26,5	323.274	25,8	329.991	27,8
Tatar	*22.635*	*2,5*	*29.007*	*2,7*	*31.357*	*2,9*	*36.217*	*3,0*	*37.573*	*2,9*	*35.689*	*2,7*	*36.379*	*2,8*	*34.214*	*2,7*	*29.092*	*2,5*
Mordva	23.958	2,7	22.512	2,1	23.863	2,2	21.041	1,7	20.276	1,6	18.686	1,4	15.993	1,2	13.014	1,0	7.707	0,6
Mari	216	0,0	397	0,0	755	0,1	2.079	0,2	3.034	0,2	3.799	0,3	3.542	0,3	3.648	0,3	2.904	0,2
Ukraynalı	149	0,0	3.629	0,3	3.837	0,3	4.487	0,4	6.122	0,5	7.302	0,5	6.422	0,5	4.707	0,4	2.178	0,2
Diğerleri	847	0,1	3.074	0,3	4.004	0,4	4.364	0,4	5.718	0,4	9.919	0,7	13.635	1,0	58.012	4,6	130.107	11,0
TOPLAM	*894.390*	*100*	*1.077.207*	*100*	*1.097.859*	*100*	*1.223.675*	*100*	*1.298.611*	*100*	*1.338.023*	*100*	*1.313.754*	*100*	*1.251.619*	*100*	*1.186.909*	*100*

Kaynak: Goskomstat

Tablo 10. Çuvaş Nüfusun Rusya Federasyonu İçindeki Dağılımı (2002-2021)

	2002	*(%)*	*2010*	*(%)*	*2021*	*(%)*
Çuvaş Nüfus Toplamı	1.637.094	1,14	1.435.872	1,05	1.067.139	0,82
Çuvaşistan	889.268	54,32	814.750	56,74	684.930	64,18
Tataristan	126.532	7,73	116.252	8,10	90.474	8,48
Başkurdistan	117.317	7,17	107.450	7,48	79.950	7,49
Ulyanov Oblastı	111.316	6,80	94.970	6,61	58.206	5,45
Samara Oblastı	101.358	6,19	84.105	5,86	46.222	4,33
Tümen Oblastı	30.205	1,85	25.690	1,79	14.397	1,35
Moskova Oblastı	12.503	0,76	14.313	1,00	9.415	0,88
Orenburg Oblastı	17.211	1,05	12.492	0,87	6.090	0,57
Saratov Oblastı	15.956	0,97	12.261	0,85	5.384	0,50
Nijninovgrod Oblastı	11.364	0,69	9.765	0,68	4.584	0,43
Diğer Yerler	204.064	12,47	143.824	10,02	67.487	6,32

miş ve Çuvaşlar üçüncü sıraya gerilemiştir. Türk toplulukları arasında en az nüfus artışı olan toplulukların başında Çuvaşlar gelmektedir. 1926'da toplam sayıları 1,1 milyon kadar iken 73 yılda sadece 650 bin kişi artarak 1989'da 1 milyon 773 bine ulaşmıştır. Ancak 2002 nüfus sayımında nüfusları 1 milyon 673 bine, 2010 sayımında 1 milyon 436 bine ve 2021'de de 1 milyon 70 bine gerilemiştir. Bu durumun başlıca nedeni, kapalı toplum halinde yaşayan Çuvaşlardaki nüfus artış oranlarındaki düşüklüğün yanında, Hıristiyan olmaları nedeniyle daha hızlı bir asimilasyona uğramaları ve gittikçe Ruslaşıyor olmalarından kaynaklanmaktadır. 2021 yılı itibariyle Rusya Federasyonunda toplam 1.067.139 kişi olan Çuvaş nüfusun % 64'ü kendi ülkesinde olmak üzere, % 93'ü İdil-Ural bölgesinde yaşamaktadır. Tataristan (90), Başkurdistan (80), Ulyanov (58) ve Samara eyaletlerinde 46 bin Çuvaş nüfusu bulunmaktadır. İdil-Ural bölgesi dışında Merkezi ve Kuzeybatı Rusya'da 90 bin, Sibirya'da da 75 bin kadar nüfusları bulunmaktadır.

Tataristan'da Çuvaşlar, ülkenin güney ve güneybatısında Volga'nın sağ kıyısı ile Kama'nın sol kıyısında yer alan bölgelerde yerleşmişlerdir. Tataristan'da Çuvaşların sayısı sürekli azalmaktadır. 1970'de 150 binden fazla olan Çuvaş sayısı, 1989'da 143 bine, 2002'de 127 bine, 2010'da 116 bine ve 2021'de 90 bine gerilemiştir. Toplam nüfus içindeki oranı da 1959'da % 5 iken 2021'de 2,3'e düşmüştür. Tataristan'da Nurlat (15.771 kişi), Aksubay (14636), Drojcanov (12.312), Buin (10.293), Tetyuş (6.155), Alkeev (4.903), Çirmeşan (4.888), Almetyev (2.599), Bavlin (2.592), Apastov (1.776) ve Zelenodol (1.625 kişi) bölgelerinde yoğun bir şekilde Çuvaşlar yaşıyorlar. Tataristan'da yaklaşık 170 Çuvaş köyü vardır. 137 köyde de Rus, Tatar ve Mordvalarla karışık yaşamaktadırlar. Ayrıca ülkenin Kazan (12457 kişi), Naberejniye Çelni (12593 kişi), Nijnikam (5780), Nurlat (4653), Bugulma (2112), Buin (1823), Çistopol (1399), Tetyuşi (1226) ve Zelenodol (1197) gibi şehirlerinde de önemli sayıda Çuvaş yaşıyor.

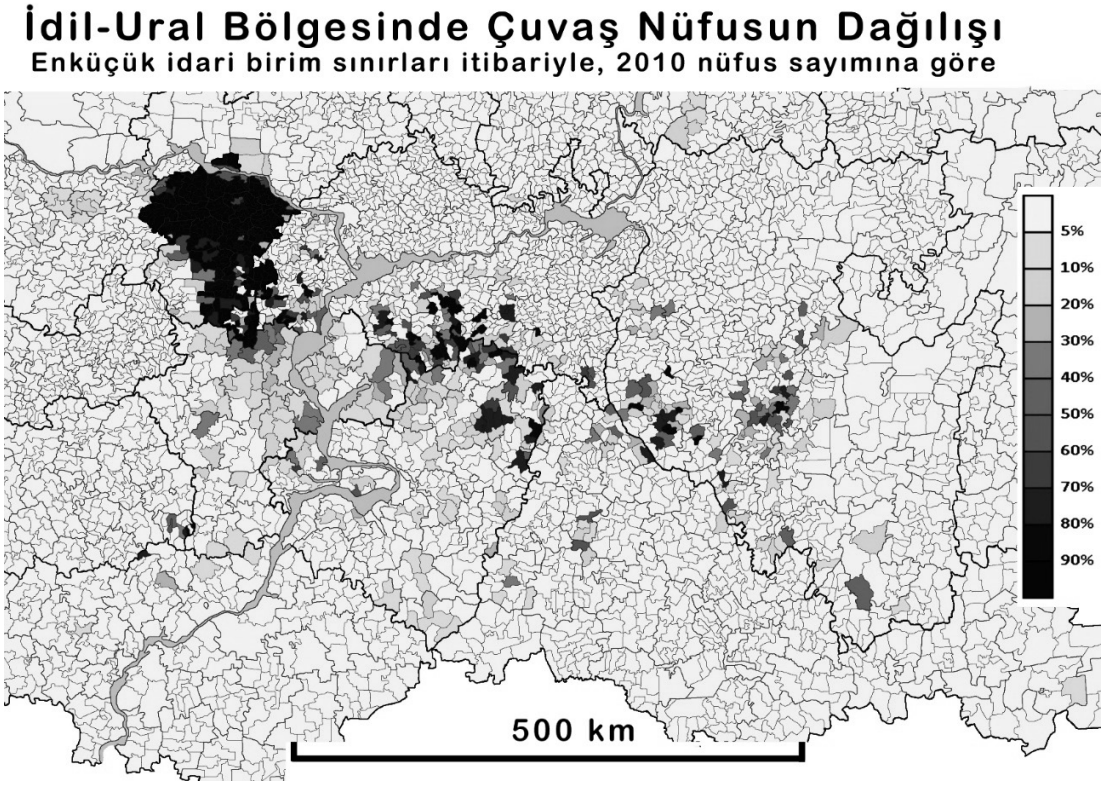

Harita 9: Çuvaş nüfusun İdil-Ural bölgesindeki dağılımı (topluluğun idari birim içindeki % 'si) Kaynak: Acer120.livejournal.com

Başkurdistan'a Çuvaşlar 16.-19. yüzyıllarda yerleşmişlerdir. Başkurdistan'daki Çuvaş nüfus daha çok ülkenin batı, güneybatı ve orta bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Sayıları 1970'de 127 bine kadar yükselmişken bu tarihten itibaren yavaş yavaş azalarak 2010'da 107 bine gerilemiştir. Aynı şekilde ülke nüfusu içindeki oranları da % 3,3'den % 2,7'ye düşmüştür. Fakat 2021'de nüfusları 80 bine oranları da % 2'ye gerilemiştir. Başkurdistan kırsalında tamamen Çuvaşlardan oluşan 192, diğer topluluklarla karışık olan 72 tane yerleşim yeri vardır. Ayrıca Çuvaşlar Ufa'da (12.312 kişi), Sterlitamak (12.200 kişi), Belebey (5.992 kişi), Salavat (3.711 kişi), Meleuz (2.778 kişi), Oktyabr (2.384 kişi) ve Kumertau'da (2.346 kişi) yaşıyor. Cumhuriyetin 54 rayonundan 22'sinde Çuvaş nüfusu yoğun bir şekilde yerleşmiştir: Aurgazin (12527 kişi), Bijbulyak (10428 kişi), Sterlitamak (4942 kişi), Karmaskaly (4779 kişi), Belebeev (3942 kişi), Miyakin (3285 kişi), Gafury (3192 kişi), Ermekeyev (2912 kişi), Şaran (2687 kişi) ve Fedorov (2384 kişi) rayonları.

Çuvaşlar, Ulyanov oblastının ana etnik gruplarından biridir. 1897'de Simbir eyaleti nüfusunun % 10,3'ü Çuvaş'tı. 2002 nüfus sayımına göre Ulyanov'da 111.316 Çuvaş yaşıyor ve nüfusun % 8'ini oluşturuyorlardı. 2021 sayımına göre Ulyanov'da Çuvaş nüfus miktarı 58.206 kişiyi ve toplam nüfusun % 5,5'ini oluşturmaktadır. Ulyanov'da Çuvaş nüfusun en yoğun oldukları bölge Çuvaşistan sınırındaki Tsilnin'dir. Burada nüfusun % 54'ü Çuvaştır. Çuvaş nüfusun yoğun olduğu yerler Çuvaşistan'ın güneydoğusu ile Tataristan'ın güneybatısına karşılık gelen İdil nehrinin her iki yakasındaki bölgedir. Burada, Ulyanov, Novomalıklin, Sengileev, Melekes, Mainin, Terengul ve Çerdaklin rayonları yer alır. Ay-

Tablo 11. 1989, 2002 ve 2021 nüfus sayımlarında Çuvaşların bazı idari birimlerdeki miktarı ve anadillerini bilme oranları.

İdari Birim Toplam	*1989 Nüfusu*	*Anadilini Bilen Sayısı*	*%si*	*2002 Nüfusu*	*Anadilini Bilen Sayısı*	*%si*	*2021 Nüfusu*	*Anadilini Bilen Sayısı*	*%si*
Toplam	*1.773.645*	*1.375.215*	*78*	*1.637.094*	*1.253.098*	*77*	*1.067.139*	*652.299*	*61*
Çuvaşistan	906.922	770.825	85	889.268	763.242	86	684.930	524.431	77
Tataristan	134.221	117.942	88	126.532	109.492	87	90.474	80.984	90
Başkurdistan	118.509	97.980	83	117.317	91.050	78	79.950	68.373	86
Hanti-Mansi Ö.B.	14.000	8.334	60	15.261	7.969	52	7.786	4.236	54
Komi Cum.	11.253	6.312	56	7.529	4.691	62	1.869	828	44

Kaynak: Goskomstat

rıca Ulyanov ve Dimitrovgrad şehirlerinde de çok sayıda Çuvaş nüfus bulunmaktadır.

Çuvaşlar, Samara oblastında üçüncü büyük halktır. Samara'da 2002 nüfus sayımında 101.358 olan Çuvaş nüfus, 2010'da 84 bin 105'e, 2021'de de 46.222'ye düşmüştür. Samara'da Çuvaşlar, İsaklin (rayon nüfusunun % 38'i), Şentalin (% 35), Klyavlin (% 31), Çelno-Verşin (% 30), Koşkin (% 28), Pokhvistnev (% 23), Şigon (% 15), Sergiev (% 10), Bolşeçernigov (% 6), Kamışlin (% 5) rayonlarında ve Pokhvistnevo şehrinde (şehir nüfusunun % 13'ü) yoğun bir şekilde yaşamaktadır.

Orenburg oblastındaki Çuvaşların sayısı sürekli azalmaktadır. 1989'da 20 binde fazla Çuvaş var iken 2021'de sadece 6 bin kişi kalmıştır. Çuvaşlar, bölgenin kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı bölgelerinde yoğunluk oluştururlar. Çuvaşlar çoğunlukla Abdulin, Graçev, Soroçin, Kurmanayev, Buguruslan ve Matveyev rayonlarında ve Orenburg, Orsk, Novotroit şehirlerinde yaşıyorlar.

Saratov oblastında 2002'de 16 bin kadar olan Çuvaş nüfus bugün 5 bine kadar azalmıştır. Çuvaşlar çoğunlukla bölgenin kuzey kesiminde yerleşiktirler. Bazarno-Karabulak, Vol, Engel, Balakovo, Pugaçev ve Havalın rayonlarında nispeten yoğun bir şekilde yaşarlar. Ayrıca Saratov, Balakovo, Engels Volsk ve Bazarnı Karabulak şehirlerinde de sayıları fazladır.

Nijniy Novgorod oblastında 2002'de 11.364 olan Çuvaş nüfus 2021'de 4.584'e düşmüştür. Çuvaşlar, ağırlıklı olarak bölgenin doğu ve güneydoğu bölgelerinde, yani Çuvaşistan sınırı boyunca uzanan topraklarda yerleşmişlerdir. Vorotın, Knyaginin, Pilnin, Bolşe-Muraşkin, Perevoz ve Buturlin rayaonları ve özellikle Nijniy Novgorod şehri en kalabalık oldukları yerlerdir. Nijniy Novgorod oblastında 18 küçük yerleşim yerinde Çuvaş nüfus bulunmaktadır. Vorotın rayonundaki Petrov, Kazan ve Şeremetyev köyleri tamamen Çuvaşlardan oluşmaktadır.

RF'da 2021 sayımında toplam Çuvaş nüfusun % 61'i (652.299) anadilini bilmektedir. Çuvaş nüfusta azalma olduğu gibi anadilini bilme oranlarında da sürekli azalma olmaktadır. Son 20 yılda 15 puandan fazla bir azalma olmuştur ki, bu tam bir yıkım halidir. Bu durumun özellikle kendi ülkesinde olması daha vahimdir. Ancak azalma Tataristan, Başkurdistan gibi komşu ülkelerde 3–5 puan iken uzak bölgelerde daha yüksektir. Doğu Sibirya ve Uzakdoğu bölgelerindeki Çuvaşların ancak yarısı anadilini bilmektedir (Tablo 11). 2021 sayımına göre Çuvaşların % 74'ü anadilinin Çuvaşça olduğunu, % 25'i de ana-

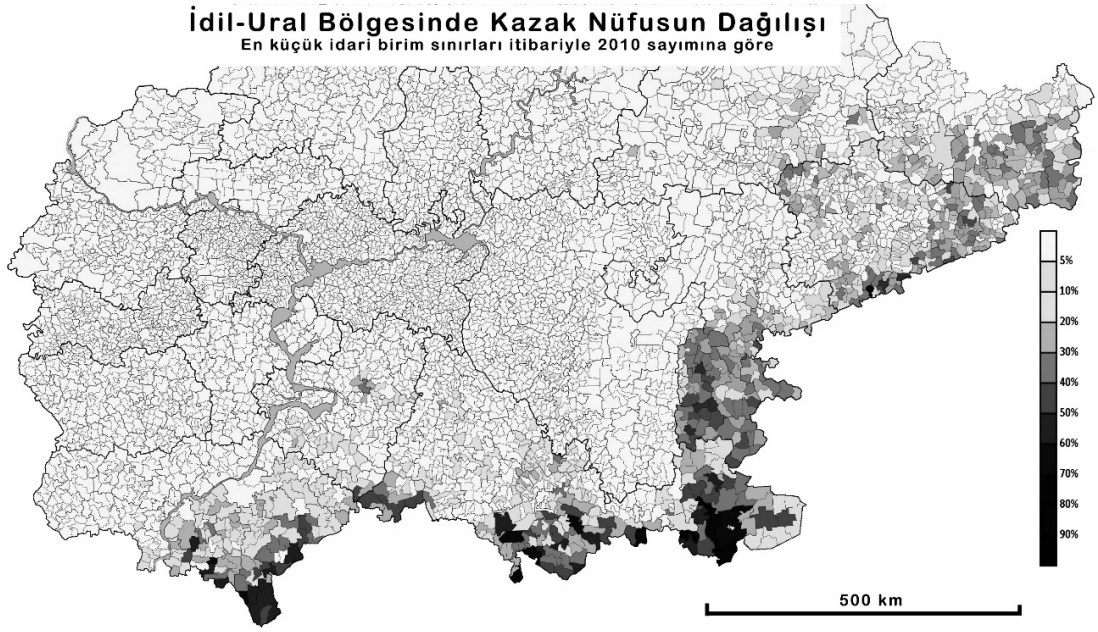

Harita 10: Kazak nüfusun İdil-Ural bölgesindeki dağılımı (topluluğun idari birim içindeki %'si) Kaynak: Acer120.livejournal.com

dilinin Rusça olduğunu beyan etmiştir. Fakat % 61'i Çuvaşçayı bildiğini belirmiştir.

İdil-Ural Bölgesindeki Kazak Türkleri

Rusya Federasyonu'ndaki Kazaklar, yerli (otokton) topluluklardır. Yani Kazakların yaşadığı toprakları aslen Kazak topraklarıdır. Sovyet yönetimi 1925-1929 yılları arasında Kazak ÖSSC'nin sınırlarında birtakım değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerden sonra, Kazakların toprakları Rusya içinde kalmıştır. Bu nedenle özellikle Kazakistan'a sınır olan bölgelerde çok sayıda etnik Kazak yaşamaktadır. Aslında Astrakhan ve Orenburg oblastları Kazakların Küçük Cüzünün topraklarıdır. Sibirya eyaletlerine taşan yerler de Orta Cüzün yaşadığı yerlerdir. 2021 nüfus sayımına göre Rusya Federasyonu'ndaki Kazakların sayısı 591.970 kişidir. Rusya'daki Kazakların çoğu Rusya'nın Kazakistan sınırına yakın bölgelerde yaşıyorlar. En kalabalık topluluklar Astrakhan (143.717), Orenburg (107.734), Omsk (69.407) ve Saratov bölgelerinde (64.065) yaşamaktadır. Rusya'daki Kazakların yaklaşık % 40 (237.936) İdil-Ural bölgesinde, 1/3'i Aşağı İdil bölgesinde 1/5'i de Sibirya bölgesinde yaşamaktadır.

Kazaklar, Orenburg bölgesinin güney kesiminde yaşarlar, Orenburg bölgesinde 2002 nüfus sayımına göre 125 568 Kazak yaşıyordu, bu sayı 2010'da 120 262'ye, 2021'de de 107.734'e geriledi. Yani Kazak nüfusta sürekli azalma vardır. Fakat Orenburg oblastının toplamda da büyük nüfus kaybı olduğu için 2002'de toplam içinde % 5,8 olan Kazak oranı 2021'de 6,2'ye yükselmiştir. Kazaklar, Ruslar ve Tatarlardan sonra bölgenin üçüncü büyük ulusal topluluğudur. Orenburg, 18. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın başlarına kadar Kırgız ÖSSC'nin bir parçasıydı ve Orenburg, 1920-1925 arasında Kazakistan'ın başkentiydi. Orenburg'da Kazakların yaşadıkları rayonlar ve toplam nüfus içindeki oranları şöyledir: Dombarov (43,2), Adamov (34,6), Yasnen (26,9), Sol-İlet (25,9), Akbulak (25.3), Belyaev (23,9), Pervomai (23,1), Novoor (19,8), Komarov (16,1), Svetlin (15), Kvarken (14,6), Orenburg (11,7). Orenburg

bölgesinde Kazakların yoğun olarak yaşadığı yerlerde Kazakça öğretim yapan okul sayısı isteğe bağlı olanlar dâhil 45'tir.

18. yüzyılın sonlarından itibaren Hazar Denizi'nin kuzeyinde Ural ve Volga nehirleri arasında bulunan sahada yani bugünkü Astrahan, Saratov ve Orenburg bölgesi topraklarında Bökey Ordası olarak anılan Kazak hanlığını kurdular. 1801 yılında Bökey Han tarafından kurulan ve 1845 yılında Jangir Han'ın ölümünün ardından Rus İmparatorluğu tarafından ilhak edilmiş olan topraklar üzerindeki bugünkü Saratov oblastı nüfusunun % 2,9'unu Kazaklar oluşturmaktadır. Ruslardan sonra ikinci en büyük ulusal topluluk Kazaklardır. Fakat burada da Kazak nüfus gittikçe azalmaktadır. 2002'de 78 320 olan nüfus 2010'da 76 007'ye, 2021'de de 64.065'e gerilemiştir. Saratov oblastında Kazak nüfusun en kalabalık rayonlar nüfus oranları şöyledir: Aleksandrovo-Gaiskiy (53,9), Novouzen (25,8), Petersburg (23,4), Dergaçev (22), Rivne (18.3), Ozin (17,7), Krasnokut (14,8), Sovyet (11), Perelyubskiy (10,5) ve Fedorov (10.4)'dur.

Çelyabinsk oblastında özellikle Kızıl (% 17), Nagaybak (% 14) ve Bredin (% 10) olmak üzere pek çok kırsal bölgede bulunmaktadır. Toplam nüfusları 2002'de 36 219, 2010'da 35 297 ve 2021'de de 29.057'dir. Volga bölgesinin diğer bölgelerinden Samara oblastında 15 bin Kazak yaşamaktadır. En yoğun olduğu yerlerin başında Bolşeçernihiv'dir. Ayrıca Kazaklar ağırlıklı olarak Kurgan bölgesinin Zverinogolov, Polovin, Makushin, Çastozer, Kurtamış ve Katay rayonlarında yaşamaktadır. Toplam sayıları 2002'de 14 804, 2010'da 11 939 ve 2021'de de 8.231'dir. Kısacası İdil-Ural bölgesinin Kazakistan sınırı boylarındaki bozkır bölgesi eskiden beri Kazakların yaşama sahalarıdır.

Sonuçlar

Rusya Federasyonu içinde etnik topluluklar için oluşturulan idari birimler göstermelik yapılardır. İlk kuruldukları zamanda nüfuslarının yoğun olduğu yerler ile Rus nüfusun çoğunluk olduğu yerler dengelenerek oluşturulmuş, daha sonra da defalarca değişiklik yapılarak değersizleştirilmiştir. Bu birimler dışında kalan akraba ve soydaşları ile irtibatları zayıflatılarak. Birlik olma özellikleri ortadan kaldırılmıştır. Böylece kurgulanmış göstermelik devletçikler ile toplumların sosyo-kültürel özellikleri törpülenmişti. Tataristan kurulurken bölgedeki etnik nüfusunun ancak % 40'ı ülke sınırları içinde kalırken çevre birimlerde % 60'lık nüfus başıboş bırakılmıştır. Bu arada ülkenin güneybatısında çoğunluğu Çuvaşlardan olan bölge Tataristan'a katılırken, çoğunluğunu Tarların oluşturduğu ülkenin doğusundaki bölgeler Başkurdistan'a katılmıştır. Böylece her ülke etnik çoğunluk yerine azınlık halini almıştır.

Aslında çoklu etnik yapıya sahip bölgelerde etnik unsura dayalı ülke oluşturmak, daimi huzursuzluk ortamı oluşturmaktan başka bir işe yaramamaktadır. İdil-Ural bölgesinde çoklu etnik yapıya dayalı İdil-Ural devleti kurulmuş fakat bir yıl içinde dağıtılmıştır. Benzer durumlar Ruslar tarafından Kafkasya'da da defalarca uygulanılmıştır. Eğer bölgedeki 3 Türk ve 3 Fin topluluğunun ortağı olduğu bir devlet yapılandırılması gerçekleştirilebilse bölge insanları daha huzurlu ve güvenli bir yönetim yapısına kavuşabilirdi.

Nüfus olarak kısaca değerlendirecek olursak, İdil-Ural bölgesindeki üç Türk topluluğu Rusya'daki toplam Türk nüfusunun 2/3'sini oluşturmaktadır. Bunlardan Tatarların % 15'i, Çuvaşların % 7'u ve Başkurtların % 5'i bölge dışında yaşamaktadır. Yani bu üç topluluğa dâhil yaklaşık bir milyon nüfus bölge dışında RF'nun değişik bölgelerinde yaşamaktadır. Ayrıca Tatarların % 63'ü şehirlerde yaşarken, bu oran Başkurtlarda % 47'ye, Çuvaşlarda % 39'a düşmektedir. Kendi bölgelerindeki nüfus anadilini bir şekilde koruyabilmektedir. Ancak bölge dışındaki bu bir milyon civarındaki nüfusun anadillerini bilme oranı çok yerde % 50'nin altındadır.

Tablo 12. 2002 ve 2021 nüfus sayımına göre R.F.'nda Tatar, Başkurt, Çuvaş ve Kazak dillerini konuşanların sayısı ve Topluluklarının nüfusları

Lisan	*2002*					*2021*				
	Topluluğun Nüfusu	*Konuşan Sayısı*	*Toplu-luk-Dil %'si*	*Kendi Dilini Bilen Sayısı*	*Kendi Dilini Bilen %'si*	*Toplu-luğun Nüfusu*	*Konuşan Sayısı*	*Toplu-luk-Dil %'si*	*Kendi Dilini Bilen Sayısı*	*Kendi Dilini Bilen %'si*
Tatarca	5.554.601	5.347.706	96	4.488.330	81	4.713.669	3.261.155	69	2.761.523	59
Başkurtça	1.673.389	1.379.727	83	1.192.950	71	1.571.879	1.086.423	69	928.257	59
Çuvaşça	1.637.094	1.325.382	81	1.253.098	77	1.067.139	700.222	66	652.299	61
Kazakça	653.962	563.749	86	470.699	72	591.970	265.703	45	221.205	37

Kaynak: Goskomstat

Kullanma oranları ise hemen hemen ortadan kalkmıştır. Bunların durumu Sibirya'daki az nüfuslu topluluklardan daha da kötüdür. Önümüzdeki yıllarda en büyük nüfus kaybı burada yaşanacaktır.

En kalabalık Türk topluluklarının yaşadığı İdil-Ural bölgesi, 500 yıla yaklaşan bir süredir Rus işgalinde yaşıyor olmalarından dolayı, Rusya içinde en fazla dağılmış ve Ruslarla en fazla kaynaşmış topluluklardır. Bu nedenle bu büyük ve güçlü topluluklarda toplam nüfusun yaklaşık % 30'u anadilini bilmemektedirler. Anadilini bilenlerin de günlük hayatta dillerini kullanma imkânları sınırlıdır. Tatarların 2/3'ü Çuvaşların yarıdan biraz fazlası ve Başkurtların yarıya yakını şehirlerde yaşamaktadır. Yani şehirleşme oranının yüksek olması diğer toplumlarla bir arada yaşamalarını gerektirmekte ve bu nedenle kalabalık oldukları bölgelerde bile anadillerini unutma hızı gün geçtikçe artmaktadır. Ayrıca bu toplulukların nüfus artış hızı da düşüktür. Bu bölgede dil ve kültürlerini koruma açısından en güçlü topluluk Başkurtlar en zayıf topluluk ise Çuvaşlardır. Ancak bu üç topluluktan bilhassa bölge dışında yaşayan yaklaşık bir milyon kişi yakın gelecekte anadillerini tamamen unutma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar.

Kısacası anadilini bilme bakımından İdil-Ural Türk topluluklarını kalabalık nüfuslu, ancak geniş sahalara dağılmış topluluklar oluşturur. Bu gruba yani Tatar, Çuvaş ve Başkurtlar ile Kazak ve Azeriler girer. Bunlarda anadili bilme oranı % 80–70 arasındadır. Bunlardan Azeri ve Tatar nüfusun 2/3'sinden çoğu, Çuvaşlarda yarıdan biraz fazlası ve Başkurtlarda yarıdan biraz azı şehirlerde yaşar. Ancak Kazak nüfusun sadece 1/3'i şehirlidir.

Kaynaklar

Akiner, Shirin, (1986), Islamic Peoples of the Soviet Union: An Historical and Statistical Handbook. New York: Routledge.

Akiner, Shirin, ed. (1994), Central Asia: 130 Years of Russian Dominance, an Historical Overview. Durham: Duke University Press.

Bennigsen, Alexandre, and S. Enders Wimbush, (1986), Muslims of the Soviet Empire: A Guide, Bloomington: Indiana University Press.

Caroe, S. O. (1967), Soviet Empire, The Turks of Central Asia and Stalinism. London,

Dawydow, J. P. (1993), Ethnische Konflikte auf dem Gebiet der ehemaligen Sowjetunion. – Europa Archiv, 48 (7), 179-192

Devlet, Nadir, (1993), Çağdaş Türkîler; Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Ek cilt, Çağ yayınları-İstanbul.

Tablo 13. 2021 nüfus sayımına göre İdil-Ural Bölgesinde Tatar, Başkurt, Çuvaş ve Kazak topluluklarının ülkelere göre nüfusları ve Anadillerini konuşanların sayısı ve oranı

Ülkeler	*Tatar Nüfusu*	*Anadili Tatarca Olanlar*	*%'si*	*Başkurt Nüfusu*	*Anadili Başkurtça Olanlar*	*%'si*	*Çuvaş Nüfusu*	*Anadili Çuvaşça Olanlar*	*%'si*	*Kazak Nüfusu*	*Anadili Kazakca Olanlar*	*%'si*
Tataristan Cumhuriyeti	2.091.175	1.977.548	95	11.029	7.682	70	90.474	80.984	90	2.523	1.846	73
Başkurtistan Cumhuriyeti	974.533	943.314	97	1.268.806	1.116.849	88	79.950	68.373	86	3.796	2.662	70
Çelyabin Oblastı	120.242	67.766	56	128.071	96.477	75	2.644	977	37	29.057	16.642	57
Orenburg Oblastı	116.605	85.924	74	36.181	27.152	75	6.090	3.606	59	107.734	68.956	64
Ulyanov Oblastı	111.365	96.143	86	572	289	51	58.206	43.835	75	393	251	64
Samara Oblastı	94.452	70.015	74	5.254	3.815	73	46.222	32.451	70	15.058	10.168	68
Sverdlov Oblastı	93.516	52.172	56	17.286	8.194	47	3.366	1.231	37	4.778	2.673	56
Perm Krayı	92.472	74.388	80	16.105	4.221	26	2.092	791	38	593	342	58
Penza Oblastı	74.083	69.062	93	205	117	57	4.034	3.466	86	351	177	50
Udmurtya Cumhuriyeti	67.964	46.238	68	1.982	904	46	1.253	685	55	213	78	37
Mordovya Cumhuriyeti	39.855	35.777	90	82	55	67	446	257	58	94	63	67
Saratov Oblastı	37.806	26.673	71	2.129	1.389	65	5.384	3.000	56	64.065	39.309	61
Mari-El Cumhuriyeti	29.317	23.613	81	193	92	48	3.656	2.201	60	121	58	48
Çuvaşistan Cumhuriyeti	29.092	26.098	90	170	79	46	684.930	524.431	77	149	48	32
Nijni Novgorod Oblastı	26.685	20.597	77	426	207	49	4.584	2.470	54	571	375	66
Kirov Oblastı	26.181	20.676	79	289	129	45	752	398	53	209	87	42
Kurgan Oblastı	11.609	9.003	78	8.026	7.051	88	519	193	37	8.231	5.125	62
İDİL-URAL TOPLAMI	*4.036.952*	*3.645.007*	90	*1.496.806*	*1.274.702*	85	*994.602*	*769.349*	77	*237.936*	*148.860*	63
RUSYA TOPLAMI	*4.713.669*	*4.073.253*	86	*1.571.879*	*1.319.650*	84	*1.067.139*	*800.100*	75	*591.970*	*400.665*	68

Kaynak: Goskomstat

Eickelman, Dale F., ed. (1993), Russia's Muslim Frontiers: New Directions in Cross-Cultural Analysis. Bloomington: Indiana University Press,.

Heleniak, Timothy, (2004), "Geographical Dimensions of Russia's Demographic Crisis", Chatham House Royal Institute of International Affairs, London

Kozlov, Viktor, (1988), The Peoples of the Soviet Union. London, Melbourne, Sydney, Auckland, Johannesburg, Bloomington, and Indianapolis: Indiana University Press.

MacConnell, G. D. & V. Mikhalchenko, (2000), The Written Languages of the World: the Russian Federation. The sociolinguistic Encyclopedia. Laval University, Quebec.

Özdamarlar, Hamdi, (1996), Başkırdistan, Avrasya Etüdleri, cilt: 3 sayı: 2, sf.86-96, Ankara

Özey, Ramazan, (1996), Tabiatı, İnsanı ve İktisadı ile Türk Dünyası, Öz Eğit. Yay:11, İstanbul.

Tishkov, Valery, (2002), "Population Census and Changing Identities in Russia" Russian Census Workshop, Brown University, Watson Institute, USA, March.

Yiğit, Ali, (2000), Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası, TİSAV Elazığ Şubesi Yayınları No:2, ELAZIĞ, Geliştirilmiş 2. Baskı.

Yiğit, Ali, (2002), "Başkurdistan" H.C.Güzel-K.Çiçek-S.Koca (Ed.) Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara Cilt: 20, Bölüm: 102, sf. 88-93.

Yiğit, Ali, (2006), "Rusya Federasyonu'nda Türk Topluluklarının Yaşadığı Bölgelerdeki Nüfus Hareketleri ve Değişen Etnik Yapı", ÜLKÜMÜZ, 3/ 6; 69-88, Celalabad-Kırgızistan.

Yiğit, Ali, (2012), "Rusya Federasyonu'nda Yaşayan Türk Topluluklarının Anadillerini Kullanma Oranlarındaki Bölgesel Farklılıklar", e-Journal of New World Sciences Academy, NWSA-Nature Sciences, 4A0047, 7, (2), 16-34.

Türk Dünyası El Kitabı, TKAE yayını; 45, Ankara-1976.

Goskomstat of Russia: http://www.gks.ru/default.asp

https://ru.wikipedia.org/wiki

https://commons.wikimedia.org/wiki/

https://www.tatar-inform.ru/news/perepis-2021-mense-vsego-poteryali-misarskie-regiony-a-v-moskve-tatar-okolo-150-tysyac-5899773